

• ስሙ ይጻፍላል •

საქართველოს სსრ ნიგნის მოყვარულთა
საზოგადოება

327314

გამოცემლობა
„საბჭოთა საქართველო“
თბილისი

1983

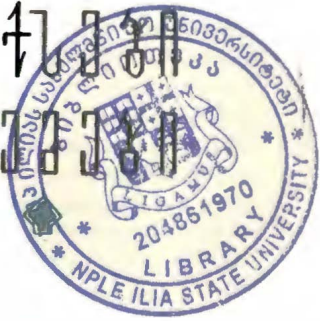

100000000057

საქართველოს საგარეო ურთიერთობების მინისტრო

საგარეო ურთიერთობების
მინისტრო

7.6 9.1

84 Γp 1 — 5
პ 152

შემდგენლები:

დ. აღანია

ნ. გურგენიძე

4702170102
ყ ————— ბრძ. № 354 — 87
M 601(08)88

ISBN 5 — 529 — 00255 — 2

ილია ჭავჭავაძე

1837 — 1907

ილია ჭავჭავაძის სახელთან არის დაკავშირებული ქართველი ერის ისტორიული ცხოვრების ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მონაკვეთი.

მრავალჭირგამოვლილი ჩვენი ქვეყანა მე-19 საუკუნის პირველი წლებიდანვე, როგორც ცნობილია, ახალი ამოცანების პირისპირ აღმოჩნდა.

ერთმორწმუნე რუსეთთან დაახლოება, რითაც ქართველი ხალხი გადაურჩა ფიზიკურ განადგურებას, ჯერ კიდევ არ ნიშნავდა ყველა პრობლემის მოგვარებას.

საჭირო იყო იძულებითი ჩამორჩენის დაძლევა, ხოლო კულტურული თვითმყო-

ფობის საფუძველზე ქვეყანას საკუთარი გზების ძიება მართებდა. მაგრამ მიძინებული ეროვნული გრძნობის ფონზე თითქოს აღარც ჩანდა ხვალინდელი დღის პერსპექტივა. მიმბაძველობისა და პროვინციალიზმის მძიმე სენი სულიერი და ზნეობრივი გადაგვარებისაკენ ეზიდებოდა ქართველ ერს.

საჭირო იყო უდიდესი თავგამოდება, უშრეტი ენერგია, რომ ქართველ ხალხს თავისი ისტორიული ცხოვრების ახალი დიდი მიჯნა გადაელახა.

ეს სასწაული, მართლაც, გაცხადდა, ხოლო მის პირველ მეკვლედ და სულის ჩამდგმელად ჩვენს ხალხს სწორედ ილია ჭავჭავაძე მოვევლინა.

„მე-19 საუკუნეში, როცა ქართველ ერს პოლიტიკური დამოუკიდებლობა აღარ ჰქონდა, დიდმა ქართველმა მწერლებმა ილია ჭავჭავაძემ და აკაკი წერეთელმა ერო-

ვნული გემის მესაჭეობა იკისრეს ქარიშხლიან ზღვაზე. მათ ძალზე ამალღებული წარმოდგენა ჰქონდათ თავიანთ როლსა და მოვალეობაზე“, — (გერონტი ქიქოძე).

ილია ჭავჭავაძის შეუპოვარი ბრძოლა, რომელიც გასხივოსნებულია მიზანთა ერთობლიობით, მეტყველი მაგალითია მამულისათვის უანგარო თავდადებისა.

„ავგიყოლია სიყრმიდანვე ჩვენ ქართლის ბედმა“. ქართველი რომანტიკოსების ყველაზე ღირსეულმა მემკვიდრემ, ილია ჭავჭავაძემ უკვე სიჭაბუკის წლებიდანვე მტკიცედ განსაზღვრა ახალ ვითარებაში სამოქმედო პროგრამა და მძიმე ჯვარივით ზიდა იგი საკუთარი ცხოვრების გოლგოთის მთამდე.

მთელი ეს მოღვაწეობა კი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ახალი ტიპის განმანათლებლური იერით იყო აღბეჭდილი, ხოლო

ეროვნული კონცეფციის მთავარი შენობა ქართველი ხალხის კულტურულ აღორძინებას ეყრდნობოდა.

განსაცვიფრებელია მისი მოღვაწეობის დიაპაზონი: პოეზია და პროზა, კრიტიკა და ლიტერატურის ისტორია, პუბლიცისტიკა და სოციოლოგია, ეკონომიკა, სოფლის მეურნეობა და ფინანსები. რომელი ერთი უნდა ჩამოითვალოს. არ დარჩენილა იმ ხანებში რაიმე მნიშვნელოვანი კულტურული წამოწყება, რომლის ინიციატორი ან უშუალო მონაწილეც იგი არ ყოფილიყო.

ზღვასავით ვრცელია და უნაპირო ილიას ღვაწლი. პირველ რიგში კი მისი დამსახურება ქართული მხატვრული სიტყვის შემდგომ განვითარებაში.

ილია ჭავჭავაძე ახალი ქართული ლიტერატურის ფუძემდებელია, ხოლო ამ ტიპის ლიტერატურა მე-19 საუკუნის

პირველი ნახევრიდან იკრებდა ძალებს. მისი პირველი მაცნეები გამოჩენილი ქართველი რომანტიკოსები იყვნენ, მაგრამ, როგორც ითქვა, ახალი ქართული ლიტერატურის ფუძემდებლობა უწინარეს სწორედ ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლისა და მათ გარშემო შემოკრებილი თაობის სახელებთანაა დაკავშირებული. პირველ რიგში აქ იგულისხმება მაღალი რეალიზმის დამკვიდრება, ლიტერატურის ფორმისა და შინაარსის დემოკრატიზაცია. პოეზია ხალხის სამსახურად უნდა ყოფილიყო მოწოდებული. მხატვრულ სიტყვას განსაკუთრებული როლი ეკისრებოდა. ქართველი ხალხის ეროვნული და სოციალური თავისუფლებისათვის ბრძოლაში.

მაგრამ აქ სათქმელია ისიც, რომ, მიუხედავად ასეთი სოციალური დაკვეთისა, ახალ ხალხს ერთი წუთითაც არ მოკლებია არც

შინაგანი ინტიმი და არც მხატვრული
ძალმოსილება. ქართული პოეტური სიტ-
ყვა მხატვრული გემოვნების ამაღლებისა
და ეროვნული ცნობიერების განვითარების
ერთ უპირველეს მასტიმულირებელ ძალად
წარმოდგა.

ამის მეტყველი მაგალითი უწინარეს
ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებაა. „განდე-
გილისა“ და „აჩრდილის“ ავტორის დიადი
ნააზრევი ჩვენი ეროვნული საუნჯის ოქროს
ფონდს განეკუთვნება და სამარადჟამოდაა
აღბეჭდილი ქართველი კაცის ცნობიერე-
ბაში: „მარად და ყველგან, საქართველოვ,
მე ვარ შენთანა!.. მე ვარო შენი თანა-
მდევი უკვდავი სული“...

* * *

ილიას ლირიკის ნიმუშები და პოემები
ადრევე ითარგმნა სხვადასხვა ენაზე. მათ

შორის როგორც ადრეული თარიღით, ისე სიმრავლით გამოირჩევა ილიას თარგმანები რუსულ ენაზე. მაგალითად, პირველი რუსული თარგმანები გამოჩნდა ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 60-იანი წლებიდან.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია აგრეთვე საქართველოში მოღვაწე რუსი პოეტი ივან ფელიქსის ძე ტვორევესკი (1843 — 1910), რომელმაც ერთმა პირველთაგანმა სცადა „განდევლის“ რუსულად გახშიანება.

ჩვენ დროს ქართული პოეზიის ნიმუშთა თარგმანებზე ფრიად გაისარჯა ქართული კულტურის დიდი მეგობარი, შესანიშნავი რუსი პოეტი და მთარგმნელი ნიკოლოზ ზაბოლოცკი. მისი ყურადღების არეალში აღმოჩნდა როგორც ძველი ქართული კლასიკური პოეზია (რუსთაველი, გურამიშვილი, ბესიკი...), ისე არაერთი გამოჩენილი ქართველი პოეტი.

ბუნებრივია, რომ იგი იმთავითვე დაინტერესდა ილია ჭავჭავაძის პოეტური შემოქმედებითაც. მან მალე თარგმნა კიდევ ილიას რამდენიმე პოემა და ლირიკული შედევრი.

წინამდებარე კრებული თავისებურ მიზანს ისახავს. აქ პირველ წიგნში მოთავსებულია ილიას რამდენიმე ლექსი და პოემა, ხოლო მეორე წიგნში წარმოდგენილია ამავე თხზულებათა რუსული თარგმანები, რომლებიც შესრულებულია სწორედ ნიკოლოზ ზაბოლოცკის მიერ.

ქართულ და რუსულ ენებზე ილიას პოეტურ ქმნილებათა ასეთი სახით პუბლიკაცია, ვფიქრობთ, კარგი საჩუქარი იქნება დიდი პოეტის შემოქმედებით დაინტერესებულ მკითხველისათვის.

სარგის ცაიშვილი

უვარლის მთებს

სამშობლო მთებო! თქვენი შვილი განებებთ თავსა,
მაგრამ თქვენ ხსოვნას ვერ მივცემ მე დაუწყებასა:
თქვენ ჩემთან ივლით გაუერულად, ვით ჩემი გული.
თქვენთან, ჰე, მთებო, ბუნებითა შეუღლებული!
მასხოვს, ერმა ვიუავ, ძლივს მოსული გონს და
ცნობასა,

როს სიდიადე თქვენი მგვრიდა კანკალს, ჟრჟოლასა...
იგი არ იყო შიშის ჟრჟოლა, შიშის კანკალი,
იგი არ იყო ძვრა გულისა მფრთხალი და
მხდალი.

მე თრთოლით ვსჭვრეტდი ლაქვარდ ცაზედ თქვენსა
სიმაღლეს

და შევნატროდი ემაწვილურად თქვენს ზემო მხარეს;
სადაც ღრუბელნი ვერ ჰბედავდნენ შიშით სრბოლასა,
სადაც ისმენდით ამაუდა გრიგალთ ქროლასა,
სადაც წეროთა ქარაუანნი, ცას დაღუპული,
თქვენ თავთან იყო თითქმის ძლივ-ძლივ

გასწორებული, —

იქ მე ვნატრობდი, ემაწვილ ერმოზის სიმარტივითა,
ფრენას და ტანტალს თქვენს სამიწელ გრიგალივითა.
ვნატრობდი ხოლმე, რომ ვეხვიო სუბუქსა ქარსა.
ან თავისუფალ არწივისა ძლიერსა ფრთასა,

რომ აღმოვფრინდე და შევეხო თქვენს ამაუ თავსა.
როცა ჰლმუოდნენ ხევში მძვიფრნი სასტიკნი ქარნი,
ვითარ მრისხანე დაჭრილ ლომთა სამიშნი ხმანი,
ვითა ფრთილი — ისე ვთრთოდი, კუგდებდი რა

ეურს,

იმ ხმებში ვგრძნობდი მე რაღაცას ნაცნობს,
მშობლიურს.

თუ მაშინ ერმისთვის უცხო იყო თავმოწონება,
აწ მომწონს თავი, მვეგობრებო, რომ დაბადება
თქვენ შორისა მხვდა, ბუნებისა თქვენის ვარ შვილი,

გრიგალთა, მესთა, ქუხილთ შორის ქართულად
განსრდილი.

როს უმაწვილური მწუხარება ჩემს უმაწვილურს გულს
სხაგრავდა ხოლმე, თქვენ-წინ ვღვრიდი ჩემ
ცრემლთ ნაკადულს,

თქვენ შეგჩიოდით, შეგტიროდით, თუმც კი იმ
ჩემს ცრემლს,

როგორცა ეხლა, ისე მაშინ არ სცემდით
ნუგეშს...

და ეს აჩრდილნი საოცნებელთ წარსულთა წამთა
ჩემს სიკვდილამდე მემარსება გულშია ღრმათა!..

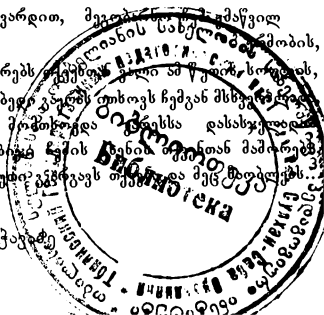
რარივ მიუვარდით, მეკლბნის უმაწვილ
გრიგალთა სახელად...

და აჲ მამორებს ეძებნის უმაწვილ
მოძაულის ბედი გაუგებრობის...

და რას მომთხოვდა ცრემლსა დასასჯელად
უოვლი ნაბიჯი ჩემს...

უოველი წუთი გავრავს თქვენდა მეც მხოტულებს...

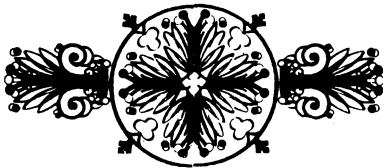
2. ი. ჭავჭავაძე

აგერ თქვენც ჰქრებით თან-და-თანა... თქვენსა
 მწვერვალსა
 ძლივს ვარჩევ... წუთიც!.. მხოლოდღა ვსჭვრეტ
 ციაგსა ცასა.
 ამაოდ ვებრძვი მანძილსა და ჰაერის სისქეს
 და მოუსვენრად ვატანტალებ მწუსარს თვალსა ჩემს!..
 თქვენნი მწვერვალნი აღარ სჩანან და მძვენივრად ცას
 აღარ უძეობენ ერთნაირსა ციაგს კაძარას!..

მშვიდობით, ჩემო, თვალში ცრემლით განებებით
 თავსა...
 უცხოეთიდან კვლავ მოგაწვდენთ ჩემს გულს და
 თვალსა;
 კვლავ გავიღიმებთ შორ ქვენიდან თქვენ ჩემი სული,
 და დამიწეებსცა სიყვარულით ფეთქასა გული.

1857 წ.

* * *

დაუ თუნდ მოვკვდე, არ მეშინიან,
მაგრამ კი ისე, რომ ჩემი კვალი
ნახონ მათ, ვინცა ჩემს უკან ვლიან,
თქვან: აღასრულა მან თვისი ვალი;

რომ ჩემს საულავსე დაუდებულმან
ქართველმა, ჩემგან შეეყარებულმან,
გულწრფელობითა და სიძარტლითა,
მე ჩამომძახოს თუნდ ჩუმის სმითა:

იეჰუ მშვიდობით შენს მეუღრო ძილში!

შენ გიცოცხლია, როგორც უნდოდა;

თქვა: შენი ქნარი შორს ჩვენგან — ჩრდილში
ამაოდ ჩვენთვის არ სმაურობდა.

19 ნოემბერი, 1858 წ.

პეტერბურგი.

* * *

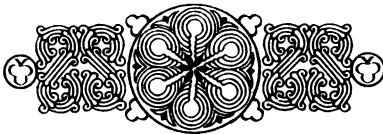
ბევრი ვიტანჯე, ვიცი რომ მელის
ბევრიც სხვა ტანჯვა მომავალშია,
მაგრამ ეს არ არს მიზეზი ცრემლის,
რომელიც მარად თრთის ჩემ თვალშია.

ეველას გაუძღვებ: სასტიკ ტანჯვასაც,
ჩემ საუვარელთა იმედთ დანთქმასაც,
თვით სიუვარულის ფიცისა ღალატს,
და თვით ჩემ ბედსაც, ამ უკრძნო ჯალათს.

ვეელას გაუძლეხ. როგორც კლდე ქვისა,
ბედთანა ბრძოლას ვით მეშინება?!
ხოლო ჩემ თავის არაფრობისა
არ ძალმიძს, მძანო, ვერ რით გაძლება!

26 დეკემბერი, 1858 წ.
პეტერბურგი.

ელეგია

მკრთალი ნათელი საესე მთვარისა
მშობელს ქვეყანას ზედ მოჰფენოდა
და თეთრი ზოლი შორის მთებისა
ლაქვარდ სიურცეში დაინთქმებოდა.

არსაიღამ. ხმა, არსით მკრთალი!..
მშობელი შობილს არრას მეტყუოდა,
ზოგჯერ — კი ტანჯვით ამოძახილი
ქართულის ძილშია კვნესა, ისმოდა!

ვიდექ მარტოკა... და მთების ჩრდილი
კვლავ ჩემ ქვეუნი ძილს ეაღერება...
ოხ, ღმერთო ჩემო! სულ ძილი, ძილი,
როსღა გვეღირსოს ჩვენ გაღვიძება?!

4 ივნისი, 1859 წ.

პეტერბურგი.

ა უ შ ა

«В труде проходит жизнь его
и не приносит ничего».

I

გოლგოიან დღესა ტფილისშია შუა ბაზრისკენ
მე ჩამივლია... ჩემო მუშავ, მინახეიხარ შენ
კედელთან მწოლი; მხურვალე მზე ზედ დაგუერებდა,
ჩუმი ღიღინი შენი სშირად გულს მიწეულულებდა.
ხადვლიან სმაში სულ ისმოდა შენი ცხოვრება,
დღიურ ლუკმისთვის ტანჯვა, შრომა და მწუსარება.
კიხა ხარ შენა, ჩემო ძმაო? სიღამ მოსულხარ?

ბატონის მათრახს ვერ გაუძულ, გამოქცეულხარ,
 მოშორებულხარ ჯალაბობას, შენსა სახლ-კარსა,
 მინდორს მამუელს და შეჩვეულს მიწასა, წეალსა?
 თუ უნებლიეთ გადმოგტოვრცნა მუხთაღმა ბედმა,
 ან მოგიტაცა სხვა კაცზედა მაცდურ იმედმა?
 აქ სად მოსულხარ?.. რაც დაჰპარგე და რაც დასტოვე,
 მის მაგიერი ტფილისშია აბა რა ჰპოვე?..

II

აი ტვირთ-ქვეშა მოკაყულხარ, საბრალოვ, შენა!
 ოფლი წურწურით ჰატიოსან შუბლით გედვრება,
 შეგუბებულის სულის ისმის დაღლილი ქმენა,
 მიხვალ, საწეალო, ტომარის ქვეშ მუხლთ გვეცემა!..
 ვინ შეგიბრალებს?.. აგერ მოჰქრის დიდუცის
 დროშკა,

შენს ჰირდანირა იგი მორბის დაუდევნელად,
 აგერ წამოვწვდა, დაგეჯახა, — და, როგორც კოკა,
 შენ — კერძო ღვთისა — არ დაგინდო
 დასაძსხვრეველად...

შენ გარდიქეცი ტომართურთ და გამჟღელ ხალხმა
 მაგ შენ ეოფაზედ იწუო უგრძნოდ მადლა ხარხარი...
 რასც მაშინ ჰგრძნობდი, ეოველი სთქვა მწუსარმა
 თვალმა:

შენს დუმილშია იუო ღვთისა რისხვისა ზარი!
 იმაჳ დუმილით მიხველ, წვეა დაუწეე ტვირთსა,
 ძარღვნი გაღურჯდნენ შენს სახეზედ, თითქო
 სკდებინან,
 სწევ, ვერ ეწევი, — გვეარგება შენ საზრდო დღისა...
 ხალხი გიუერებს — და არავინ არა გშველიან!..

III

აჰა, მიხვედი, მიუტანე ტვირთი ჰატრონსა,
 რუსულ ფარაჯის კალთით შუბლზე იწმენდავ ოფლსა,
 განივრად იძვრის დიდი მკერდი სიგრილეშია, —
 იცდი, საწყალო! — შენი ლუკმა იმის ხელშია!..
 ხშირად ამ ლუკმის მთლად მოცემაც იმას შენთვის
 ჰმურს,

შენ უღონო ხარ... და უღონოს კაცი იბრუეებს,
 მდიდარს მეტს მისცემს, შენ კი გროშედ
 შეგვეჯრება,
 ვისაც არ უჭირს, მას გააძღობს, — და შენ კი
 გიკლებს,
 ხშირად ფასს გიკლებს შიშველს, მშიერს, მწუერვალს,
 უბედურს...
 „ნუ მიტეხ ლუკმას, — ეუბნები, — ღმერთსაც
 შეხედე!

მე ეგე ლუკმა ჰირუტეხსავით ზიდვით ვიუიდე“.
 მეს, რომელსაც ერთის გროშით დღე გემატება.
 ეგრეთ დასჯილი უსამართლოდ ბევრჯერ წამოხვალ
 და, თუ დაღამდა, თავთ დაიდებ ერთგულ კურტანსა
 და სადმე ქვებზედ მიეგდები იმ ფიქრით, რომ ხვალ
 ისევ ამ-რიგად განაგრძელებ უღმრთო შრომასა.

IV

შენს სიცოცხლესა დააღამებ ესრეთს შრომაში,
 კაცი კაცურად ვერ იცხოვრებ ვერც ერთსა დღესა...

შერე, ვინ იცის, რომელ ქოხში, რომელ სარდაფში
 დაუწეებ ბრძოლას სასიკვდილოდ მოსულსა სენსა.
 მარტო ეგდები და ლეიბად გექნება ნამჯა
 და სახურავად, თუ კი მოკუვა, რუსის ფარაჯა!
 მარტო იცოცხლებ და მარტოცა, ძმაო, მოჰყვდები!
 ჯალაბი შენი ვერ დაგასხამს მდულარე ცრემლსა,
 ვერ დაგტირებენ საბრალონი შენი შვილები,
 ამაოდ მათეკნ სიკვდილის კამს გაიწვდი ხელსა.
 მოჰყვდები და მსწრაფლ ჩაგჭედავენ საკაცემია,
 უცრემლოდ, ძმაო, ჩაგიშვებენ სამარეშია!
 ეგრეთ უბრალოდ გაუუჭდები, — და ჩვენ სსოვნასა
 არაფერი არ მოაგონებს შენს „აქ“ ეოფნასა.

12 ივლისი, 1860 წ.

ზავლოუსკი.

ქართველ სტუდენტების სიმღერა

დედაშ რომ შვილი გაზარდოს,—
ემაგრე ჩვენისთანაო,
ძმურად გამოხადეგნი ვართ
უველგან და უველასთანაო.

ღვინში მოღვინეს მოუღვინეთ,
ჭირში მოჭირნეს ვუშველით;
ფიქრის, საქმის, შრომის დროსა
ბრძენსაც არ დავუვარდებით.

დიდს არ გავექვლეინებით
 და მხარს მივსცემთ ჰატარასა;
 ძალას გულდაგულ დაუხვდებით
 და თაყვანს ვსცემთ სამართალსა.

წინ წასვლაში არ დავიხვეთ,
 არ გავწირავთ უკან რჩომილს:
 ჩვენც ვიცით, რომ შეელა უნდა
 უღონოსა და დავრდომილს.

უანგაროდ მივალთ წინა,
 მარტო ის გვაქვს გულში: ფიქრად,
 რომ წინანი უკანასთვის
 უნდა იქმნენ გზად და ხიდად.

მამულისა შვილნი ჩვენც ვართ
 და ბიტომ ვზრდით ჭაბუკს სულსა,
 რომ ოდესმე გამოუადგეთ
 დაობლებულს ჩვენს მამულსა.

მაგრამ ესლაც საქმით, სიმხნით
სხუას არც ჩვენ დაუჟუარდებით;
ბრძოლად რომ მამულმა გვიხმოს,
ესლაც კი გამოუადგებით.

ერე გამოხადენი ვართ
ეველებან და ეველასთანაო:
თუ დედამ შვილი გაზარდოს,—
ემაგრე ჩენისთანაო.

1860 წ.

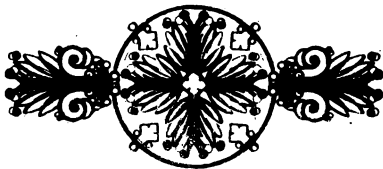

გაზაფხული

ტეემ მოისხა ფოთოლი,
აგერ მერცხალიც ჭეივის,
ბაღში ვაზი ობოლი
შეტის ღხენითა სტირის.

უვაჟებულა შდელო,
უვაჟებულან მთები;
მაშულო საუვარელო,
შენ როსლა უვაჟდები?
28 იანვარი, 1861 წ.
პეტერბურგი.

გ. აბხ...

ღმერთო!.. აკურსე ამ ერმისა ძალნი,
ხალხთ სამსახურად მიეცე ღიაზე,
აღუხსენ ხედვად მშობარსა თვალსა,
ტანჯვის ნუგეში მას შთაუ. აჲ
ღმერთო!.. მოკმადლე მადლი ზეცისა,
შთაბერე ერმასა ძლიერსა ხელი,
რათა შეიქმნეს თავის ერისა
მომხე ერთგული და მოუვარული.

ღმერთო!.. თან სდევდე უსუსურს ბავშვსა,
რომ ღღენი ისე არ დაუღიოს,
მინამ ტანჯვისა ცრემლი თვის ხალხსა
ცოტათი მაინც მან არ მოსწყინდოს,

1863 წ.

**რა პაპეთით,
რას ვუვრავოდით ანუ..
საქართველოს ისტორია
მეცხრამეტე საუკუნისა,**

ერთხელ მე და ჰანა-ჩემი
ერთს ადგილს შევეიარენით;
ჯერ, როგორც მოგეხსენებათ,
მრავალჯერ დავამთქნარევით.

მერე ვუთხარ: — ზაპა-ჩეშო!
 უწინდელი რამ გვაუწყეთ:
 რით ვიდიდეთ თუი ჩვენი,
 სახელი რით მოვიხვეჭეთ?

მაგალითებრ, მაშინ, როცა
 მიიწურა ქართლის ბედი,
 როცა მოგვიკვდა ერეკლე,
 ის ჩვენის ქვეუნი იმედი, —

რა ვაკეთეთ, რას ვშვრებოდით?
 — შენი მტერი!... ზირდიადა
 დავრჩით. და ცას შევეუროდით.

მერე, როს მეფე გიორგი
 დაჟდა შერეულსა ტახტზედ,
 შინ თვისტომნი აუჯანუდნენ,
 წამოასხდნენ მტრადა თავზედ, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?

— ჩვენც ერთმანეთს გულმოდგინედ
ვწეწდით და ვიწეწებოდით.

მერე, როცა ემაგ წეწვით

მეაყეს საქმე გავუჭირეთ

და ქვეუანას ერთგულება

ჩვენი ურცხვად დავუძვირეთ,—

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?

— რუსეთისკენ სახვეწწელად
გავრბოდით და გამოვრბოდით.

მერე, როცა საწუალ მეფემ

დაგვიყენა ლეკნი მცველად,

თვის ქონება სრულად დასდვა,

ჩვენის ქვეუანის დასახსნელად,—

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?

— მაღლიერნი მუთაქაზედ
ვიწექით და ვნებივრობდით.

მერე, როცა მოკვდა მეუე,
აიმაღლენ მეუეთ ძენი
და ერთმანეთის შურიითა
სულ ძირს დასცეს ქართლის ბეჭენი,—

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— ჩვენც ღამაზად სულუველასა
თვითო-თვითოდ ვღალატობდით.

მერე, როცა დაქსაქსულნი
უცხო ხალხმა ხელთა გვიგდო,
ქართულის ბედი ბურთსავითა
სათამაშოდ შინ გაიგდო, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — ჩვენც უბახუდ ვაჟგაყურად
 ვჯირითობდით, ვბურთაობდით!

მერე, როცა გაგვიჩიოდა
 ეოფნა უცხოის ხალხის ხელში,
 როს სამუელად მოწვეულმა
 წაგვიჩირა თოკი ეელში, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — მაშინ მივხვდით, რომ ეველანი
 ერთს ტაფაში ვიწვევოდით.

მერე, როცა ამ წვა-დაცვამ
 დღენი ჩვენნი მოგვაწვილა,
 ტანჯვა ველარ ავითანეთ,
 ხინიდიხმაც გავამხილა, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — შერცხვენილნი და დამწუარნი
 აქ-იქა ვჩურჩულობდით.

მერე, როცა ეგ ჩურჩული
 შეგვიტევეს, თუ შეგვამცნიეს,
 როცა ცხვრისა ფარასავით
 მოგკერიბეს და შეგვამწყვდიეს, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — ფერმიხდილნი ბეზლობაში
 ერთმანეთს ვეჯიბრებოდით.

მერე, როცა შავ ბეზლობით
 ზოგმა თავი გადვირჩინეთ,
 ქვეუნიისათვის ზრუნვა, ფიქრი
 ჩვენ თავიდან ავიცდინეთ, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— მოვეყვით და სიხარულით
ყოველ-დღე ვბედოვლობდით.

მერე, როს ბედოვლობით
საქმე ხელთ არ მოდიოდა,
რაც რამ გვქონდა სულ გაუფლანგეთ,
არარა შემოგვდიოდა, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— ერთმანეთს უსინიდისოდ
მამულებს ვეცდილებოდით.

მერე, როცა ძაჲ ცილობით
ერთმანეთი ჩვენ დავღუჭეთ,
ერთმანეთის მტრობით ჩვენს სახლს
ცეცხლი ჩვენვე წავუკიდეთ, —

რა ვაქეთუთ? რას ვშურებოდით?
 — ჭკვიანურად იმ ცეცხლის წინ
 ვისხედით და ხელს ვითბობდით.

მერე, როს ხელთ სათბობადაც
 ჩვენი სახლი აღარ ვარგდა,
 როცა დიდი და ჰატარა
 გაღარიბდა, გაღატაკდა, —

რა ვაქეთუთ? რას ვშურებოდით?
 — თვით შევსხედით ძაღლა თაროს,
 დაბლა ეშვებსა ტვინსა ვწოდით.

მერე, როცა ეს ეშვებიცა
 დროთა ბრუნვით ჩამოგვერთვნენ
 და ცხოვრების ჩვენის წყარო
 შავ გზობითაც თითქო შეიშალა —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — შავას, შვილო, ნუღარ მკითხავ...
 ვტიროდით, ვისოცებოდით!..

მერე, როცა შავ ტირილით
 ემები აღარ დაგვიბრუნდა
 და ემებისა მოშორების
 ყულს ტკივილი დაგვიუჩნდა, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — რაღაც ბანკი მოვიგონეთ
 და მასზედ ვლანჯანდარობდით.

მერე, როს საშვილიშვილოს
 ბანკს უმუხთლა თქვენში ერთმა:
 ჩემთვის ბანკი რა ჯეკააო,
 არ მომცაო შვილი ღმერთმა, —

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 — „Наплечо“ — ბა გვასწავლო,
 მთავრობას ვეხვეწებოდით.

მერე, როცა... — კიდევ როცა!.. —
 აქ გამიწერა ჰანა-ჩვენნი:
 — შემაწუხე ამდენ კითხვით,
 „ხოლოუსტა“, დამეხსენი.

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
 მას ვშვრებოდით; რომ თქვენსავით
 უსაქმოდ ვეხეტებოდით.

24 აგვისტო,
 1871 წ.

პასუხის პასუხი

I

ჩვენ უჩინონი,
ჩვენ უჩინონი
თქვენ, სისიანთა, ბუზად გგორივართ.
აქედამ ეკნავით,
ხად თქვენს მადლით
ხაფანგებ-ქვეშ დაშვადეული ვართ.

ჩვენ ვკლეთ რუსეთი,
მარამ არც ერთი
ჩელობა თქვენი არ გვისწავლია;

ჩუენი ქუეუანა,
 შუედარი თქუენუანა,
 თქუენებრ ჩინებზედ არ გავუიყვლია.

ლიბერალობა,
 პატრიოტობა
 ხალანძლავ სიტუეად არ გავუიხდია;
 თქუენუან ჩავრული,
 დაბრძაუებული
 ერი ჟურებზედ არ გავუიუიდა.

ქუეუანას ბელი
 ჯ. ხინის ამედი
 თქუენებრ ზელში მწვრავ არ გავუხდომია;
 კაცის მხნეობა,
 კაცის ზნეობა
 თქუენებრ ჩინებით არ გვიზომია.

სარწმუნოება
და სათნოება
ფარისევლობად არ შეგვიქმნია,
თქვენი სლოკინი,
ხელთა ფოტინი
ღვთისადმი ღოცვად არ მიგვაჩნია.

როს მოვედით ჩვენ,
მხწრაულ გიჟანიო თქვენ,
შორს დავიჭირეთ თქვენი ანბანი:
რად ჰკვირობთ მასა,
რომ თქვენს ანბანსა
ვერ შევაჩვიეთ ვერვინ ჩვენგანი.

II

მითამ რად გიკვიროთ,
რომ მაღლა ვევირით
მილიონებსზედ და სხვაზედ არა!

თქვე ეოვლად ბრმანო!
 თვით ოკეანო
 ერთად თავმოურილ წვეთით შემდგარა;

მამ რაღადა გვებობთ,
 ოდეს ჩვენ ვცდილობთ
 ერთმანეთობით მილიონობას?
 თქვე ნაცარმქექნო
 და გულნამცეცნო,
 აქაც ძირს უთხრით ღარიბთ ერთობას.

ვართ უღონონი,
 უგზო-უკვლონი
 მით, რომ თქვენ ჰერიხართ უქმად ჩვენშია,
 ჩვენ მოკუნტულნი,
 თქვენ გაბღინმულნი,
 ვერა ვთავსდებით ერთმანეთშია.

4. ი. ჭავჭავაძე

III

იმით თამაშობთ,
 რომ ბეზღით გვწამობთ
 ურჯულოებას, ღვთის უარყოფას?
 ღმერთი არმობის,
 ღმერთი ეალბობის
 არ ურწმენია ჩვენსა თაობას;

ღმერთი შზაკვრობის
 და თვალთმაქცობის,
 ღმერთი უქმობის უარჟეგია,
 ღმერთი ხარბობის
 და მძარცველობის
 თქვენთა მსგავსთათვის მას დაუთმია.
 ხოლო გვწამს ღმერთი,
 უქმთა წარმწემედი,

ტვირთმიმეთა და მაშვრალთა მსხნელი,
 ღმერთი ტანჯულთა,
 ღმერთი ჩაგრულთა,
 ღმერთი უძლურთა შემწუნარებელი;

ყოველთა ძმობის,
 თანასწორობის
 მოძღვრობისათვის ქვეყნად ჯვარცმული.
 ძლიერთ დამბმელი,
 უძლურთ ამხსნელი,
 თქვენგარ კაცთაგან გმობილ-ღვენული;

ორგულობისა,
 ორწირობისა
 ძირსა დამცემი და დამთრგუნველი,
 ფარისეველთა,
 საღუკეველთა
 გამაჰიცნველი და გამღვენელი.

მან კუბოს მორთულს,
შიგ სიმურალით სრულს.
თქვეუბრი კაცი არ დაადარა?!
ზაკვით სავსენო,
აუმორწმუნენო...
ის თქვენ სიტყვით გწამთ და საქმით

IV

მტერობა ენის
არს მტრობა ქვეუნი—
მაგ აზრისა ვართ თანახმა ჩვენა,
მაგრამა გმობა,
ენისა მტრობა
ბრალად ვის დავდგათ, ჩვენა იუ თქვენა?

ესლა რომ ბლავით,
თქვენ არ იუავით
ენის ჰატრონად ჩვენსედ უწინა?!

ჩვენ ძუძუს ეწოდით,
 როცა თქვენ ჰგმოხდით
 ენას და ხალხსაც — გარეთ თუ შინა.

ის არ ხართ თქვენა,
 რომ ღვიძლი ენა
 ბრძანებით დასთმეთ აღმოსაყვითად?!
 შიშით—არც კარში
 და აღარც სახლში
 მას აღარ ხმარობთ თქვენდა სარცხვენად.

ენა მაღალი,
 მის სიღრმე, ძალი,
 ჩვენგან კი არა, თქვენგან წამხდარა;
 ჰიჩუეულ თქვენგანმა.
 იმა პედმაჟმა,
 მას მკვდრის სუდარა გადააფარა.

V

ენა მდიდარი,
 თქვენს სელში მკედარი,
 ჩვენ მიგვიღია გახსაცოცხლებლად,
 და ამასაც თქვენ
 ცოდვად გვითვლით ჩვენ,
 რაღა ჰირითა დახვალთ ამ ქვეყნად!

თქვენგან გმოხილი,
 თქვენგან ლტოლვილი
 ენა ჩვენს ქოხში ჩვენ შევაფარეთ;
 კარგად თუ აუად,
 ჩვენ მას ვინახავთ
 და მის სიკვდილით არ გაგასხარებთ.

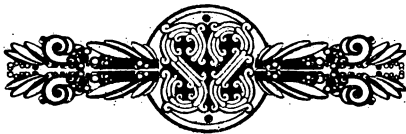
გვიან თუ მაღუ,
 დღესა თუ ხვალე,
 რაც ენას ვცოდეთ, ის გასწორდება,
 მაგრამ კი თქვენი
 მრუდე საქმენი
 ისევ ისევე მრუდედ დარჩება.

უგზოდ მუღელნოო,
 უსწყოფი სოიო,
 ახეთმა ფურმა უნდა დაეწიხლოს,
 რომ ჩვენსედ ბევრსა
 თვით იწველდესა,—
 ვაი თქვენს ხელში ჩვენს საქართველოს!

ვინა პერისართო,
 ვირეა ხართო.—
 მაგ თქვენს ზრდილობას ვით ვუადრება?
 მაგრამ შოთამ ხთქვა,—
 რაც კოკაში ხდება,
 იგივე თურმე წარმოსდინდება.

28 იანვარი, 1872 წ.

ბაზალეთის ტბა

ბაზალეთისა ტბის ძირას
ოქროს აუვანი არისო,
და მის გარშემო წელის ქვეშე
უცხო წალოტი ჰევავისო.

მწვანეა მუდამ წალოტი,
არასდროს თურმე არ სჭკინებ:,
ქვეუნი სა დროთა ტრიალსა
იგი არ ემორჩილება.

ვერ ერჩის თურმე მის მწვანეს
ვერც სიცხე, ვერცა ზამთარი,
და იმის მზიან ჩრდილებში.
მუდამ გაზაფხული არი.

წალკოტის შუაგულშია
ის აკვანი ასენია,
და ჯერ კაცთაგანს იქ ჩასვლა
არავის გაუბედნია.

მარტო ერთნი სირინოზნი
იმ აკვანს გარს ეხევეიან,
მარტო იგინი გრძნეულნი.
დასტრფიან და დამღერიან...

ამბობენ, — თამარ, დედოფალს
ის აკვანი იქ ჩაუდგამს,
და ერს თვისთა ცრემლთ ნადენით
ისა კარჟად ზედ გადუხურავს.

ამას კი აღარ ამბობენ, —
 აკვანში ვინ ჩააწვინა,
 ან თვით ერმა თვისი ცრემლი
 ზედ ტბად რისთვის დაადინა...

იქნებ, აკვანში ის ერმა წვეს,
 ვისიც არ ითქმის სახელი,
 ვისაც დღე-ღამე ჰნატრულობს
 ჩუმის ნატვრითა ქართველი?

თუ ესე არის, ნეტა მას
 ვაჟკაცსა სახელოვანსა,
 ვისიცა ხელი ჰირველად
 დასწვდება იმა აკვანსა!

თუ ესე არის, ნეტა მას
 დედასა სახელდებულსა,
 ვინც იმ ერმას ჰირველ მიაწვდის
 თვის ძუძუს მაღლით ცხებულსა!

14 ივლისი,
 1883 წ.

აჩრდილი

(ვერძენი ივ. ჰოლტარაცკის და
ილია წინამძღვრიშვილს)

„რა ვარდმან მისი უვაჟილი გაახშოს, დაამკნაროს,
იგი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსა“.

რ უ ს თ ა ვ ე ლ ი

I

....აღმობრწყინდა მზე დიდებულადა
და გაანათლა ქვეყანა ბნელი,
კავკასის მთების წვერთა მაღალთა
ზედ გადაჰვინა ოქროს ნათელი.

აღმოჩნდა ძთების ზემოთ მეინვარი,
 ცისა და ქვეენის შუა დაკიდულ,
 იგივე ზვიადი, იგივე მშვიინვარი,
 იგივე დიდებულ და დაღუმებულ.
 ქვესკნელთ ძალთაგან იგი მთა შედგრაღ
 ცის განსარღვევად აღმოზიდულა,
 მაგრამ მის სრბოლა ცაში უეცრაღ
 თითქო განგებით შეჟვენებულა.
 მისი ეინულით ნაკვეთი თავი
 მოირთო მზისა ოქროს სხივებით,
 ქვეუანას მშვიძარს მის ფრთეთა ზვაჲი
 დასცქერის რისხვით და მუქარებით,
 თითქო ელისო განკითხვის დღესა,
 რომ იგრიალოს, წამოიქნოს,
 ხმელეთს დაეცეს, მერმეთ ქვესკნელსა,
 თვითც დაიდუპოს, ისიც დადუპოს.

II

მაგრამ ისეთი მშვიდი, ნარნარი
 იყო იმ დღისა ლამაზი დილა,

რომ თვით შეინჯარის რისხვა და ზარი
იმ დილის მაღლსა დაემორჩილა.

ქვეანაც იუო დადუმებული,
თითქო ღუმილით ეურს უკდებს ცასა;—
და ცაც უღრუბლო და მსიარული
გადმოაფენდა მაღლს ქვეანანსა.
ხოლო კი ჩემი უნდო გონება
არ მოიხიბლა იმ დილითაცა...

„ნუ გჯერსო, — მითხრა, — ეს შეუდროება,
„სტუიისო ზეცაც და ქვეანაცა!

„ამგვარი დილა ქვეანანს ბეკრულს
„ბევრჯერ ხსვა დროსაც გახთენებია,
„მაგრამ არც ერთხელ მის გულსა ვნებულს
„მაღლი ციხა არ მიჰპარებია.

„სულ ტუილია, რახაც ესლა ჰერმნობ...

„ქვეანის დრტვინვაა დაუძინარი, —

„ღრმად ჩააკვირდი მის ღუმილს და ხცნობ,—
„თვით მაგ ღუმილში რა წეველაც არი!..“

III

ბოლოს კი დილის სიტკბოებაჲ
 მეც განმიფანტა ეჭვთა ღრუბელი
 და ეოვლად მსხნელმა სასოებაჲ
 მომცა ნუგეში მაცხოვრებელი.
 ესთქვი თუ: სადაც ცა ეგრე მჭვირვალეbs,
 ღაბე ესეთის დილით თენდება,
 სადც მზის ნათელი ეგრე ბრწყინვალეbs,
 იქ ძალუმს კაცსაც ბედნიერება.
 აჲა ნუგეშით აღძრული სული
 აღწევსო ნელის სიხარულითა,
 ეჭვთაგან წინათ გვეშულს გული
 განცხოვლდა წმინდის სიუვარულითა;
 გარდმოძველინა ეოვლად შემძლები
 ქვეყნისა ამის სიკეთის რწმენა,
 აღმიფრთოვანა მან ოცნებები
 და განმიწმინდა ხედვა და სმენა.
 თვალთ ჩემთ განშორდა თითქო სიბნელე
 ხედვად უცნაურთ სახილველისა,

მოეხსნა გურთა თითქო სიმნელე
 ზმენად ბუნების მეტეველებისა.
 მეწვივნენ იგი უცხო სილვანი,
 საუსენი ღხენით, ნეტარებითა,—
 რომელთაც წარაქეთ კაცთ გულისთქმანი
 საიდუმლობის მაცდურებითა.

IV

და მომევილინა მე კაცი დიდი,
 მუინვარზედ მდგომი მოხუცებული;
 ვითა ქვეუანა — ისც იუო მშვიდი,
 უძრავი, უხმო, დაფიქრებული.
 მარჯვენა ხელით ეჩრდილნა თვალნი
 ეურადლებითა შორს გაჰუერებდა,
 მის გარეშემო შეენოდნენ მთანი
 და მათ ფეხთა ქვეშ თერგიც გაჰეფდა.
 თერგი მრისხანე, თერგი მბდღვინვარე
 ქაფისა ზვირთთა მიაქანებდა,
 ვით შმაგი ლომი დაჭრილი, ცხარე,

ჰრბოდა, ჰბლაოდა, მიღრიალებდა,
 ხჯექდა და ჰქუხდა... კლდენი. და შთანთ
 თვის მამფოთარ შვილს გადმოჰყურებდნენ
 და მის ბლაგილთან მათი ერუ სმანი
 ხეობაშია მკზაურს ამიხებდნენ.
 იქით შორს ხნანდნენ მინდორნი, ტყენი,
 და იმათ შორის — არაგვიც ჩვენნი...

V

ჩვენო არაგვო! რა რიგ მიეუარხარ!
 ქართულის ცხოვრების მოწამედ შენ ხარ...
 შენს კიდევსუედ ჩემი მამული
 იყო ერთ დროსა გამშვენებული!
 ჩემის ქვეწისა დიდება ძველი
 შენს წმინდა თვალ-წინ აუვაგებულა;
 მიეუარხარ მისთვის, რომე ქართველი
 აქ — შენს კიდესუედ დაბადებულა.
 შენ ზვირთებ შორის ჩემის ქვეწისა
 გრძელი მოთხრობა დამარხულია

და წმინდა სისხლი ქართველებისა
 შენს კიდეებზედ გადასხმულია. .
 იქ, სადაც შენსა ძლიერსა წეალსა
 შეურევ ძღვრიეს და მდოვრსა მტკვარსა,
 იქ ერთხელ ქართულის სიცოცხლე ჰდუღდა,
 იქ მამულისთვის ქართულის სმა ჰქუხდა.
 შენს ზვირთებს გაჰყვნენ საუკუნენი
 და საუკუნეთ — იგი ქართველნი!..
 გულ-ხელთ დაკრეფით შენსა წმინდა წეალს
 რამდენჯერ ტანჯვით ვადევნებდი თვალს!..
 რას ვეძებდი მე? ჩემ ქვეყნის წარსულს,
 შენ-წინ დაღუპულს ჩემს ძველსა მამულს,—
 და მარტო სისხლი ჩემს თვალს დაღალულს
 აძლევდა ხოლმე გულსაკვდაჲ ჰასუსს.

VI

მაგრამ საკუთრად არცა არავცმა,
 არც თერგმა, არც ტუეშ და არცა მთამა
 არ მიიზიდა მოხუცის თვალი,

მთიდან აშუად გადმოჰშირალი, —
 სრულ საქართველო მოჩანდა შორსა...
 იგი მოხუცი მას დააცქერდა;
 ქვეუენის მარგალიტს მავა ობოლსა
 სიუვარულითა იგი დამზერდა.
 საიღამა ხარ, რამ მოგავლინა,
 ჰოი, საკვირველო კაცო, მითხარი?
 რათ დაგიგდია შენ შენი ბინა?
 და ამა მთაზედ რისთვის ხარ მდგარი?
 და, რა ვსთქვი ესა, მსწრაფლვე მომესმა
 იმა მოხუცის დიდებული სმა:

VII.

„მარად და ეველგან, საქართველოვ, მე ვარ შენთანა!
 მე ვარო შენი თანამდევი, უკვდავი სული.
 შენთა შვილთ სისხლით გული სრულად გარდამეზანა,
 ამ გულში მე მაქვს შენი აწყო, შენი წარსული.
 მეცა ვტანჯულვარ, ჰე ბედგროლო, შენის ტანჯვითა,

შენისა ცრემლით თვალნი ჩემნი მიტირებია,
 მეც წარვტევევნილვარ წარსულთ დღეთა შენთა
 ნატვრითა,
 შენის აწმუთი სული, გული დამწულულებია.
 წარვლილთა დღეთა შენთა მახსოვს დიდებულება,
 ვიცი, რომ იუავ ერთხელ შენცა მორჭმულ-ძლიერი,
 შენცა გფენია ქვეყნის მადლი — თავისუფლება,
 ესლა აღგვილა ეველა ესე, ვითარცა მტვერი...
 და შესა შენსა დღეს არც კი სწამს შენი აღდგენა,
 განწირულების შთასდგომია მას გულში წელული,
 მას დაჰპარგვია ტანჯვათ შორის შენდამი რწმენა
 და დაუგდისარ ვით ტაძარი გაუქმებული.
 ვიდრე მე შენი არ გაიკვლევს ზოგად ცხოვრებას
 და მცნების ნათლით ზე-აღზიდულ, ამაღლებული
 ჭკვით არ განსჯერიტავს საზოგადო ცხოვრების
 დენას,
 იმ დრომდე იგი უიმედო, შეწუხებული,
 უქმისა დრტყინვით, გულის-წვითა მწარე ცრემლს
 დაღვრის,

მაგრამ არ ირწმუნს, წამებულს, შენს ადგენასა,
და იგი ცრემლი ურწმუნობის, ეჭვის და ტანჯვის,
ჰღაღადებს მხოლოდ მისა შენის უძლურებასა.

VIII

„აჲ არვის — დიდსა, თუ ჰატარასა, —
ქვეუნი ტკივილით არ სტკივა გული,
დაჰვიწყებია, რომ ქვეყნად ცასა
ღვთად მოუცია მარტო მამული;
დაჰვიწყებია, რომ დიდი არი
ღვთისა წინაჲ იგი ცხოვრება,
რომელიც ქვეუნი წვითა დამწვარი
ქვეყანასაჲ შეეწირება.
წმინდა იგი, ვისაც ეღირსა
მამულისათვის თავის დადება!..
ნეტა იმ ვაჟკაცს, ნეტა იმ გმირსა,
ის თავის ხალხში აღარ მოჰკვდება.
მას განაცოცხლებს სიმღერა ხალხთა,
შორს საუკუნეთ ეტევის მის სახელს,
და არა ერთხელ ჯახუკთა ერმათა

ხმლის ტარზედ ძლიერს აუთრთოლებს ხელს;
 იმ სიმღერას რა ისმენს მსცოვანი,
 სიბერის ჟამსა კელავ მოიფონებს,
 გმირის სიკვდილი სახელოვანი
 ახლად ცხოვრებას მას მოანდომებს; ;
 აკვანზედ დედა უმღერებს შვილსა
 ტკბილისა ხმითა იმ სიმღერასა,
 და თუ ინატრებს რასმეს მისთვისა,—
 ინატრებს გმირის მის დიდებასა;
 და უფრო ხშირად იმღერს ქალწული,
 გმირს მოიგონებს და გამხნევდება,—
 უოველი იმღერს და სხვა მორჯული
 გმირი იმ მღერით დაიბადება.

IX

„მაგრამ, ქართველნო, სად არის გმირი,
 რომელსაც ვეძებ, რომლისთვისც ვსტირი?
 იგი აღარ ჯეჯუთ... მის მოუდანი

ჯავით აღვსილა, ვერანად ქმნილა,
 გპირის დამბადი დიდი საგანი
 თქვენში სპობილა და წაწმედილა.
 გადასდგომისხართ თქვენ ქართველობას,
 დაგინგრევიათ დიდი მამული, —
 რაღა დაჰბადავს თქვენში დიდს გრძნობას?
 რითი აღტკინდეს ქველისთვის გული?
 თქვენ გარს მადლითა სავსეს ბუნებას
 შეუკრებნია ეოველიფერი.
 რომ მისცეს თქვენში ზრდა დიდს ცხოვრებას,
 ჰუოს იგი ძლიერ და ბედნიერი,
 ვიშ, ეს ქვეყანა, სძელეთის თვალი,
 დიდის სამოთხის კუთხე ჰატარა,
 ქედმოდრეკილა ნაღვლით საწყალი,
 რომ მისი ტრფობა თქვენში შემწედარა;
 რომ დაგიგდიათ უძწედ, უნუგემ,
 თქვენის სიაჳით დაწულულებულა,
 თქვენგან გმობილი, — უცნოს კალთის ქვეშ,
 ვითა ობოლი, შეფარებულა.

X

„ხოლო აქაც კი ვრდომილთ შორისა
 ღვთის ნაპერწკალი ზოგჯერა ჰკრთების,
 ქვეუნი წარსდომას გული ზოგისა
 შეებრძვის და არ ემორჩილების;
 მაგრამა მალვსა, შური და მტრობა
 იმ ზოგთა შორისც ღრმად ჩანერგულა,
 ამა ჭირთაგან მათი მხნეობა
 აღძვრისა უმაღლ გაცუდებულა.
 აგერ ორ-სამს კაცს რაღაც უგრძენიათ,
 ქვეუნი სახსრად ერთად მოდიან,
 ერთის საქმისთვის გაუღვიძნიათ
 და ერთმანეთს კი არ ენდობიან.
 ერთმანეთისა მათ სიკეთე ჰშურთ,
 თუმც ერთისათვის თითქო იღუწიან;
 თვით ამზობენ მას, რის აღდგენაც ჰშურთ,
 თვით ჰშველიან მას, რასაც ებრძვიან.

XI

„აგერ უფალი და მისი მონა!
 თრთოლით სასწორზედ ხარჯს უწონს მნელსა
 და, რა დასწორდა სასწორზედ წონა,
 უფალი ჰინას ზედ ადგამს ფეხსა
 და მით მის ხარჯსა ერთსა — ორად ჰხდის...
 მონამ მწუხარედ გულს გაიღიმა,
 უძწეობითა თავის ხარჯსა ჰზრდის.
 და საწელის თვალთგან ცრემლმა იწვიმა.
 მაგრამ ქვა არის ბატონის გული,
 ვერ დაარბილებს მას შებრალება;
 ვერა გაჰკურნოს მან მონის წულული,
 ვინც მონებას თვით ემორჩილება.
 მონა ბედშავი, მონა საწუალი
 სდგას, ევედრება მის თვალი შვებას,
 და გულში ჰფიქრობს: ვიშ, ჩემი ბრალი!
 რით შევძლებ შვილთა ჩემთ გამოკვებას?
 ვიშ, ჩემი ოფლი, მათთვის დაღვრილი,

ნაოფი, იმა ოფლით გაზრდილი,
 დღე-ღამე ჩემი უწვევტი შრომა,
 დარში, ავდარში ცის ქვეშე დგომა,
 ვაი, ვაგლახი, ჭირნახულობა,
 თქენა, ცდა, სიმხნე და უძილობა
 მარტო ბატონის თვალსა ახარებს
 და თქვენ, ცოლ-შვილო, კი არას გარგებს.
 ვაიმე, ბედერულს რაღა დამჩება,
 რომ გავახარო ცოლ-შვილის თვალი?..
 ვინა შრომობდა და ვინა ჰძღვება,
 ღმერთო, სად არის აქ სამართალი?!..

XII

„შენში კაცისას გრძნობას არ ხედევენ,
 დედას მუშადგან შვილსა აპგლევენ,
 ვინ იცის, სიღამე სად გაჰყიდინ...
 უწმინდურისა ხელითა სთხრიან
 დედისა გულში უკეთეს გრძნობას,
 ცოდვად უთვლიან შვილისა ტრფობას.

თუ ღმერთმა მისცა შენსა ასულსა
 სილამაზე და მშვენიერება,—
 მონაჲ ჩაგრულო, ვითამ შენს გულსა
 სასიხარულოდ ეგე ექნება?!
 ქალს წაგართმევენ, ქალს გაჰყდიან,
 ნამუსს მოუკვლენ შეუბრალებლად,
 და წრფელსა გულში ღვარძლს ჩაასხმიან,
 გახდიან ევაჲილს ფენ-ქვეშ სათრევლად.
 უმანკო ჰირზე შენს ტურფას ქალსა
 გარვენა დასვაჲს საზარო დაღსა...
 მას, რაც გიუვარდა, ნახავ დაცემულს,
 ნამუსწართმეულს და შეგინებულს!..
 ჰირს უკუ-იქცევ და შეძრწუნდები,
 ცრემლს მოინდომებ და არ გექნება,
 წუეველით, ვაებით მას განშორდები
 და ქალი შენი შენ შეგზარდება.—
 და მაშინ იტუჲვინეტაჲი გველად,
 გველის წიწილად მე მომცემოდი,
 რომ ქვეუნი ქელვად, ქვეუნი სათრევლად.
 შენ, შვილო ჩემო, არ გამხდომოდი.

XIII

„შრომისა შეილო, მძიმე უღელი
 ქვენი ცოდვისა შენ გაწევს კისრად,
 თუცა ტვირთმძიმეთ შემწუნარებული
 შენის დასწინისთვის ჯვარს ეცვა ქვენად,
 თუცა ქვეუანას მისი მოძღვრება
 დღეს მარტო სიტუვით უქმით ჰრწმენია,
 მაგრამ ცხადად ჰხმობს მის წმინდა მცნება—
 რომ მოოხადი მარტო შენია.

შრომა, აწ ქვენად ტუვედა ჰერობილი,
 მხარცველობის ქვეშ ჩაგრულ-ვნებულა,
 ხოლო რღვეულა მისი ბორკილი
 და დასამსწრველად გამზადებულა.

შრომისა ახსნა — ეგ არის ტვირთი
 ძლევამოსილის ამ საუკუნის,
 კაცთა ღელვისა დიადი ზვირთი
 მაგ ახსნისათვის მედგრადა იბრძვის.

ველარ განუძლებს ქვეუანა ძველი

განახლებისა გრიგალის ქროლას,
 ველარ განუძლებს ქვეშის მმარცველი
 ჭეშმარიტებით აღძრულსა ბრძოლას,—
 და დაიძსწერევა იგი ბორკილი
 შემფერხებული კაცთა ცხოვრების,
 და ახალს ნერგზედ ახლად შობილი
 ესე ქვეანა კვლავ აღუვაფდების.

XIV

„შრომის სუფევა მოვა მაშინა
 ჭეშმარიტების მის ძლიერებით
 და განმტყიცდება სოფელსა შინა
 კაცთმოუვარების სახიერებით.
 ეველასთვის იქმრეს იგი სუფევა,
 თანასწორადა ნიჭთა მფუნელი;
 მის მაღლით წარწემდეს ძარცვა და რბევა
 და ერთგან სძოვდეს ცხვარი და მტელი.
 მაშინ უქმ სიტყვად არ იქნებიან

ძმობა, ერთობა, თავისუფლება,
 კელის გვირგვინით აღარ ივლიან
 კაცთმოყვარება და ზათნოება.
 აღლო აიღო ქვეყანამ ძველმა,
 რომ დღე-და-ღღე მის წომა ირღვევა,
 და ამ ზვიადმა ხაჟკუნემა
 უნდა შეას იგი პროძის ზუფუვა.
 მაშინ, მაშურალო, შენც განკაცდები,
 წართმეულთ ნიჭთა კვლავ მოიპოვებ,
 ხზავს ძირს არ დახწევ, თუით აღმაღლდები,
 არც ვის ემონვი და არც იმონებ.
 მაშინ ვეც ხმა შენის სიმღერის,
 დაბლაღ ღუღუნი დაღონებული,
 მღერა, ვით კენება, ხაწუალის მესრის,
 პორი ხმა მწეუმის დაობლებული, —
 მხიარულ ხმებად გარდაცვლულების
 და შენს გუთანზედ გულით ღმობილი
 იტევი სიმღერას თავისუფლების.
 ვე სიმღერაა ვით ღოცვა ტყბილი!..

მინდორნი, ტყენი, ნახნაჳნი, ვეღნი
 შენის ლხენითა განცხარებუნ,
 შენგან შემკულნი იგი ეოჳკულნი
 შენს ტკბილს სიმღერას ბანს გამოსცემუნ.

XV

„აჳერ დიდჳაცი დარბაისელი
 კმეოჳილების განცხრომაჳია
 მაშინ, როს მისი მოძმე საწყალი
 სასოწარჳეთილ მონებაჳია.
 მოძმეთა ხსნისთვის თჳის-დადება
 წმინდა ხედრია მხოლოდა გმირთა
 და მას ვით შესძლებს თჳმოჳარება,
 რომელიც იმა დიდჳაცთა სჭირთა?
 ის რად ინდომებს ქვეჳნისა ბედსა,
 როს მასა შეულის მის ბედჳრულება?
 რად შეებრძვის ის სიბოროტესა,
 როს მეოხებით მისით თჳით ჰრჩება?

აგერ ვაჭარიც ცბიერის ღიმიით
 მოძმეთ ატყუებს, რა ჰეიდის ნივთსა,
 და მძა მის მოკვდეს თუნდა შიმშილით,
 უნაღვლოდ განვლის ცხოვრების ზიდსა.
 აგერა მღვდელნიც — ერთა მამანი —
 რომელთ ქრისტესგან ვალად სდებიან
 ამა ერისა სულის აღზრდანი,
 რა-რიც გულ-სელი დაუკრებიან!
 სად არის სიტყვა დიდის სწავლისა,
 სიეყარულის და სამართალისა,
 რომ მათ ბავთვან არ მომდინარებს
 და ერს დაცემულს არ აღამაღლებს?
 სად არის იგი მღაღადებელი
 ქვეუნი ხსნიხათვის ჭეშმარიტება?
 სად არის იგი ბიწის მღვენელი
 ჯვარცმულის ღმერთის მღალაი მცნება?

XVI

„აგერ ტფილისიც!... ერმასაც და ბერსაც
 ქალსა — მასინჯსაც და მშვენიერსაც,
 დიდსა, ზატარას, თავადსა, გლეხსა,
 მე უხილავი ეურსა ვუგდები,
 მაგრამ კი, ვფიცავ ქართულის სახელსა,
 მათს აზრში აზრსა მე ვერ ვპოვებდი.
 ერთგვით შეჰხედავ და იქ ცხოვრება
 მართალ ცხოვრებად მოგეჩვენება:
 ჰლხინობენ კიდევ, კიდევ ჰხარობენ,
 ჰფიქრობენ, ჰგრძნობენ და ჰმოქმედობენ,
 ჰხედავ ფაცა-ფუცს და გველგან ქლივილს,
 უბედურ ცრემლთან ბედნიერს ღიმილს, —
 მაგრამ მათ ცრემლსა, ღიმილს, თუ გრძნობას,
 ჯმუნვას, სიხარულს თუ მოქმედობას,
 ფრჩხილის ოდენიც არა აქვს აზრი
 და გველა იგი თვალთმაქცი არი.
 ფუჭია იგი მისი ცხოვრება,

უფერულია და ცალიერი,
 არც სიცოცხლეა, არც გემოვნება,
 არცა საგანი გულწამტაცველი!
 იქ დღე ჰრბის დღესა, ვით ჰრბოდა გუშინ,
 ერთნაირად და უფერულადა,
 რისთვისც მამანი იღვწოდნენ უწინ —
 დღეს შვილთ არ უღირთ არც ერთ ფულურადა.
 გრძნობას — ოქროსა ფასად ჰყიდიან,
 მთავრის ღიმილზე — ჰატოხსნებას,
 და დაჟანგებულ ბორკილზე სცვლიან
 თავის მამულის თავისუფლებას.

XVII

„აგერა მცხეთაც — საჯანე გმირთა,
 დიდი აკლდამა დიდის ცხოვრების,
 სად ჰირველ ქართველის მორჯმულთა შვილთა
 ღრმად ჩარგეს ძირი თავისუფლების;
 სადაც ჰყვაოდა ხე ცხოვრებისა

ქართლის გულიდამ აღმოცენილი,
 და წუარო იგი წუაროდ შუებისა
 სჩქეფდა იმ გულით გარდმოდენილი;
 სად ის ხე ნაძვის მის სუნნელისა
 ჰევაოდა ქართლის წელულთა კურნებად,
 და მის ქვეშ წუარო უკვდაუებისა
 სცემდა იანმას ერის ცხოვნებად;
 სად იმ ხის წმინდის ფოთოლი, ხილი
 საკვდავადც დაჭრილს ეკურნებოდა;
 სად იმა წუაროს წელით გაბანილი

ქართლის ტკივილი დაუჩრდებოდა.
 აწ აღარა სჩქეფს წუარო ცხოველი,
 ხე ცხოვრებისაც იგი დამჭკნარა
 და იგი დედა-ქალაქი ვრცელი
 აწ სამიკიტნო დაბად გამხდარა.

ნგრეულან მისნი დიდნი ჰალატნი,
 დიდი ცხოვრება მის დაცემულა,
 დღეს იმ ცხოვრების წმინდა ალაგნი
 ჰირუტევთ ქელვითა შეგინებულა.

XVIII

„ქართულის სამკვიდროვ, ქვეუნი თვალად
 დაბადებულო,
 რამდენს ვაებას შენსა თავზედ გარდაუვლია!..
 ჭვარცმულის ღვთისთვის თვით ჭვარცმულო და
 წამებულო,
 კელიანს გზაზედ შენებრ სხვასა რომელს უვლია?
 სხვა რომელია, რომ ათასთ წელთ ბრძოლა მედგარი
 გამოუვლოს და სრულიად მტვრად არ აღგვილიუოს?
 შენ ხარ, მარტო შენ!.. მაგალითი სხვა არსად არი,
 რომ სხვა ქვეუანას, სხვასა ერსა ეგ შესძლებიუოს.
 შენთა შვილთ გული შენთა მტერთა შეაკლეს ზედა,
 ორი-ათასის წლის ბრძოლაში მათ სისხლი ჰღვარეს,
 მაგრამ ამაჲ თვისი თავი ქვეუანაზედა
 არავის წინა სამუდამოდ არ მოიხარეს.
 ორი რამ იყო, რისთვისაც ძე შენი იღუწოდა,—
 ბედმა უწყალომ სხვა საქმისთვის არ მოაცალა,—
 მამულისა და რჯულისათვის იგი იბრძოდა,
 ორივ დაიცვა, მაგრამ ეველა მათ ანაცვალა.

XIX

„თვალ-წინა მიდგა ის კირთების ბედშავნი
 დღენი,
 როს შენ დაგიპურო მაკედონის გმირის ლაშქარმა,
 და შეგიბრუნა დიდ ცხოვრების სამკვიდრო ბეჭენი,
 *შენმა მოძულემ და მოღალემ უცხო მთავარმა.
 სძულდა ქვეყანა, რომელიცა მას ეპურა ხელთა,
 სძულდა თვით ერიც, მის სიკეთე, ნიჭიერება...
 ვერა, ვერ ჰმართონ ვერსად ერი იმა მმართველთა,
 ვისც არ აქვთ ერის სიუვარული და შეწინარება.
 ერის მჩაგვრელი, ქვეყნის მთხრელი იგი
 მმართველი
 მთელს საქართველოს თვის ფერხთა ქვეშ მჩვარებრ
 ჰქელვოდა,
 ერის იმედის, სასოების, ნიჭის მმუსვრელი
 თვით ერის ენას — მაგ ერის განძს — იგი
 სდევნიდა.
 სმაგდა ეოველი, რაშიც იყო ერის ღირსება,

რამიაც ერი თვისთა ნიჭთა იუო მსახველი,
 რამიაც იუო მის დიდება, ჰატოხსნება,
 რისთვისაც დაშვრა მამა-პაპის გული და ხელი.
 მას ჰმორჩილებდა ერი შენი. მძულვარებითა,
 დევნულების და კირთების, ქვეშ ქედსა ისრიდა,
 და მონებრივის თვალთმძცვევის კრძალულებითა
 ზღვევისა წადილს გულდაკეტით დღე-და-ღამ
 ჰზრდიდა.

XX

„მოვიდა ის დღეც შურის-გებისა,
 მტარვალს აღუდგა ქართულის ქველობა...
 მართალი არის სმალი ზღვევისა,
 როს ხელს ჰკიდებს მას მამულის ტრფობა.
 მახსოვს ფარნავაჲ ჰაეროვანი,
 გულმტკივნეული შვილი ქვეყნისა...
 მან იდგა თავსა სახელოვანი
 ის დიდი საქმე შურის-გებისა.“

ერის და ქვენი სეურაცხოფას
 ველარ გაუძლო ჭაბუკმა გმირმა,
 ველარ გაუძლო მტარვალთ ურცხვობას
 იმა მამულის ამაჟმა შვილმა.
 გადგა და დასცა თავზარი მტერსა,
 დაამხო ზირქვე ემობა, მონება,
 და უცხოთ ხელთქვეშ დაჩაგრულს ერსა,
 ვით მზე, მოჰყინა თავისუფლება, —
 და შენ, ჰე ქართლო, მტრისგან რღვეული
 კვლავ შეგაერთა ერთის ცხოვრებით,
 ქართულის სახელი დამცირებული
 კვლავ შეჰმოსა მან ჰატეოსნებით.

XXI

„მას აქეთია, ქართლო, შენს შვილსა
 არ ჩაუგია ქარქაშში ხმალი...
 შენზედ მოიქცა ძველის ქვენი
 გაუმადარი და ხარბი თვალი.

მას აქეთია ოთხ-კუთხივ მტერნი
 შენს თავსა შენვე გეცდილებოდნენ,
 მაგრამ ვაჟკაცი შეილები შენნი .
 გულდაგულ მტერსა წინ უდგებოძნენ .
 იუო დრო, როს შენს ძახილზედ, სმაზედ
 მამულის დროშა გაიშლებოდა
 და ჭაბუკთ რაზმი შენს მოწვევაზედ
 მტრის დასახვედრად მოგროვდებოდა.
 იუო დრო, როცა შენის გულისთვის
 თითონ სიკვდილსაც ღვინად ჰხადოდნენ
 და თავდადებას მამულისათვის
 ერთმანეთს ომში ეცდილებოდნენ.
 ესლა რაღაა!.. გაჰქრნენ ის დღენი,
 გაჰქრა იგიცა ძალ-გულოვნება,
 და საკვირველნი მამათ საქმენი
 ესლანდელ შენს შვილს არც აგონდება.

XXIV

„წამხდარა ეველა, ის ღონე და ის ძლიერება,
მტვრად გარდაქმნილა ახოვანი იგი ცხოვრება,
აჲ იგი თითქო თვის დენაში შეეენებულა...

ხოლო ოდესღაც მოდენილა თვის ფართო გზაზედ,
ბევრჯერ უსაგნოდ, ბევრჯერ აზრით აღელვებულა...

ქართვლის ტკივილი უოველთვის კი სჩნევია მას ზედ.
დენილა იგი ტანჯვით შორის და სიაბეთა,

ხან დაცემულა და მიმქრალა, ხან აღდგომილა,
ხან შური, მტრობა, ერთურთ ლაღვა სთხრიდა

კიდეთა,

რომელთ შორისაც ის ცხოვრება მძლავრი შობილა.

მაშინ გათხრილნი ის კიდენი მთლად დარღვეულან,
ძლიერნი ზვირთნი იმ ცხოვრების აღქაფებულნი
სხვა-და-სხვა ტოტად გადმოსულან, გადაგდებულან,
დაუნთქაუთ შრომა წინაპართა სისხლითა რწყულნი.

როდისღა ვნახავ მშვენიერსა ამ ქვეყანასა

თვისთა დიდების ნაშთსა ზედა კვლავცა

აღმდგარსა,

დროსთან დანთქმულსა სხვა-და-სხვათა კავშირთა
ბრძოლას,

ერთის ცხოვრების, ერთის სულის ძლიერსა
ქროლას?

როს ესე ტოტნი ერთ ცხოვრების,
ერთ-არსებისა,

ესლა გაურილნი, ერთ. მდინარედ შეერთდებიან?
როს იგი ტომნი ცად მიღწეულ მძლავრ

კავკასისა
ერთისა აზრით, ერთის ფიქრით განდიდდებიან?

თავისუფლების მშვენიერის სხივთ მხურვალეა
როდის დაადნობს დაქანგებულს დიდ ხნის

ბორკილსა
და ქართველობა სიქადულად როდის ექნება

ქვეყნის წინაშე ეოველ ქართველის ერთგულსა
შვილსა?..

XXV

ამ დროს ქუხილმა დაიგრიალა,
 გრგვინვა დაიწყო მისმა სმამ მთებში,
 ცაზედ ელვამა გაიჰკრიალა . :
 და გაანათა მდინარე ხევში.
 ცას გადაედვენ შავნი ღრუბელნი,
 ნისლში შთაცვიდნენ მთანი და ველნი;
 ქარმა დაჰღმუვლა ხევ-ხევისა, მთებსა,
 ბუქი სვეტსავით აატრიალა,
 რისხვითა ჰგლეჯდა კლდესა და ღრესა,
 ზვავმაც მაღლიდამ დაიგრიალა, —
 და შეის ბუნების მშვიდი ღუმილი
 ბნელ ჯოჯოხეთად გადაიქცეოდა,
 წყალი და ცეცხლი, მეხი, ქუხილი
 ერთმანეთშია აირეოდა.
 მაშინ შევხედე შეინვარსა მძლავრსა...
 დიდხანს ვეძებდი იქ მოხუცს კაცსა,
 მაგრამ შავისა ღრუბლისა სისქეს

ვერ გაატანა თვალმა უძლურმა...
 „ნუ თუ გათავდა ამით ხილვა ეს!“ —
 შემომტირა მე მწუხარე გულმა.
 მცირეს ხანს შემდეგ გადიწმინდა ცა,
 გამოიღიმა ნათლად მთამაცა,
 და მზისა სხივით გაბრწყინებული
 კვლავ დავინახე მოხუცებული.
 ცისკენ აღეჭურნა თრთოლითა ხელნი
 და მოედრიკნა მუხლნი ძლიერნი...
 თურმე მოხუცი ის ჰლოცულობდა
 და ღმერთსა ესრეთ ევედრებოდა:

XXVI

„დედავ ღვთისაო! ეს ქვეყანა შენი
 სვედრია...
 შენს მეოხებას ნუ მოაკლებ ამ ტანჯულს
 ხალხსა;
 საღმრთოდ მიიღე სისხლი, რომელ ამ ხალხს
 უღვრია,

ჩაგრულთ სასოო, ნუ არიდებ მოწუალე თვალსა!
 რაცა ტანჯულა ეს ქვეყანა, ტანჯვად ეყოფა,
 მოეცი ძალი დავრდომილსა კვლავ აღდგომისა,
 სახელოვანი განუხლე წარსულთ დღეთ ეოფა,
 მამა-პაპური სული, გული მოჰმადლე შვილსა.

ძლიერო ღმერთო! შენთვის ბრძოდნენ

ქართველისა პენი,
 დასაბამითვე არ იციან — რა არს მშვიდობა,
 იქმარე საღმრთოდ მათ პატიჟნი და სისხლის
 ძღვენი,

თუ რამ შეგცოდეს, — შეისყიდეს ტანჯვით
 შენდობა.

მოჰმადლე ქართველს ქართველის ნდობა და
 სიუყვარული

და აღუდგინე მშვენიერი ესე მამული!..

იოი, სახიერო! ცისარტყელა განავლე ცასა,
 რათა წარღვნისა მოლოდინი წარხოცო

ხალხსა!..“

XXVII

მსწრაფლ გადმოემო ცისა ლაქვარდსა
 მუიდფუროვანი სარტეელი ცისა
 და გადუფინა ჩემს ქვეანასა
 მახარობელად ტბილ იმედისა.
 ამენთო გრძნობა მადლითა ცეცხლებრ,
 ერთს ფიქრს მიეცა გულისთქმა ეველა,
 და მაშინ ვიგრძენ, რომ მშვენი მისებრ
 ჯერ არ მენახა მე ცისარტეულა.

26 იანვარი, 1859 წ.,

[პეტერბურგი].

(ბოლო რედაქცია 1872 წ.)

ქართლის ღედა

(სცენა მომავალ ცხოვრებიდან)

გაგვიძელ, ბერო მინდიაჲ,
მუხლი მაიბი მგლისაო,
გაიეოლიე უმცროსნი,
ვისაც თავი აქვს ცდისაო.

ხ. ა ლ ხ უ რ ი ს ი მ ღ ე რ ა

ვუძღვნი ჰეტრე ნაკაშიძეს

აჰა, იმ დროთგან ერთი - სახე ამოღებული,
რომელნიც ერთად გვინატრია უცხოეთში ჩვენ,
რომელთ იმედი, ღვთიურ სხივით გაბრწყინებული,
დღესაც გულში გვაქვს მტკიცე რჯულად, მშაო,
მე და შენ.

მოხადს ახსადე ერთი კუთხე დიდის ფარდისა
და ეს ვიხილე, — მომიტევე მე სითამამე...
ეს არს ნაყოფი აწმუოსაგან შობილ დარდისა, —
ამით მამართლე, მიილე და ნუ გამეცხავ მე.

(სცენად არის ოთახი, რომლის ფანჯრებიც
ქუჩას გადაჰურებენ.

ერთ მხრივ ტანტზედ ლოგინში წევს სნეული,
ძალიან მიხუსტებული და მოხუცებული დედა).

დედა

თუმცა სიცოცხლე სნეულთათვის წვალება არი,
მაგრამ, ჰე ღმერთო, გმადლობ, ამ დღეს რომ
შემასწარი,

და აქამომდე არ მოჰკვეთე ჩემი ცხოვრება:
ჩემი მამული, საქართველო, დღეს მიცოცხლდება!
ხალხი აწვირთდა, ხალხი აღსდგა, ხალხი მოქმედობს

კახიის ზღვიდამ შუ ზღვაშდინა ერთს ფიქრსა
ჰფიქრობს,—

და ვუ ფიქრია მთულ კაუკასის თაჲსუფლება!..
დიდია ზღოხი, როს ეს ერძნობა წინ წარუბღეუება!
ერთო შეილი შეაეს, ზეუარული და ზანატრული,
იგია მარტო თაჲს დუდის ნუკუშმცემული,
იგია ზუმი ზიფოცხლუი და ზინარული,
იშითი მიფა უძღურს ტანში უძღური ხელი,
ზემის ზიფურის შიზაურდომად იხლა მშთენია,—
შაერამ, შამულო, წაიეკანუ, დღეს იხ შენია...

(შენუხებული ჩაუიქრდება და შვირეს ზანს შუმდეგ
იტეჲის)

იხ დღეა დღეს რომ შამულს ვუძღუნა შის
ზეუარული,
ან ქუხ შუეწირო ზეუარული დიდი შამული...
ამ ორის ერძნობის პრძოლა გუღმა ეით გადითადონ?
შის ზეუარული, თუ შამულით, — რომელი
დაბთმონ?..

ეჭა, ამ დღისთვის გაგიზარდე, მამულო, შვილი,
სიცოცხლე მივეც, რომ შეიძლოს შენთვის

სიკვდილი...

დედის-ერთა შეავს, მაგრამ შენთვის მე მას

ვშორდები.

ვინ იცის, შვილო, რომელს ველზედ მტრისგან

მოჰკვდები?

დამტირებული დედა ახლოს არ გეყოლება.

მის ცხარე ცრემლი სისხლიანს მკერდს არ

გეპყრება,

დედისა ხელით ვერ შეიხვევ განგმირულს გულსა

და ეგრეთ შენს თავს მტლად დაუდებ შენსა მამულსა!...

შენს სიკვდილშია ჩემი ვაიც და ნეტარებაც,

მისთვის რომ მე ვარ დედა შენიც და ქართულის

დედაც:

ვით დედა შენი იმ სიკვდილით შენით ვიცავებ,

ვით ქართულის დედა ვინეტარებ და ვისახელებ.

(ჩაუიქრდება და მცირე ხანს შემდეგ)

თავისუფლებავ, შენ ხარ კაცთა ნაფიქსაუდარი,
 შენ ხარ ჩაგრულის, წვალებულის წმინდა საფარი,
 შენ ხარ მშვიდობა და სიძარტლე ამა ქვეყნისა,
 შენ ხარ აღმზრდელი ღვთაებამდე კაცთ ბუნებისა.
 მტარვალთა თქმითა ოდითვე ხარ შენ აკრძალული,
 ხე ცნობადისა, ედემს რგული, შენი ხე იუო;
 მაგრამ სამოთხეც, ეოველისფრით აღსაესე, სრული,
 ჰირველ კაცთათვის უშენოდა არარა იუო.

რა განიცადეს იმათ შენთა მადლთა უხუცება,
 მსწრაფლ აღვიარეს, ჰოი ღმერთავ, თაუვანებითა,
 მსწრაფლ მოგიპოვეს: ფასად მისცეს თვის უკვდავება
 და სამოთხეც სთმეს სრულის მისის ნეტარებითა.
 ეგრეთ ნამოვნი რად წაგვერთვი მესაუთა შენთა?
 რაღად ჰღვრის დღესაც შენთვის სისხლსა ადამიანი?
 რად შეიღებე კაცის სისხლით სამიშრად ჩვენდა
 და რისთვის დახვალ ამა ქვეყნად ჰირსისხლიანი?
 თვით ხარ მშვიდობა, უხუად მადლთა ქვეყნად
 მომფენი,

მაგრამ სისხლით კი იკვლევს გზასა მძებნელი შენი!
რად არ შენდება უსისხლოდა მისი ტაძარი,
მისი, რომელიც თვით მშვიდობის ღვთაება არი?...

შ ვ ი ლ ი

(შემოდის გახარებული)

მოვიდა დიდ ხნის სანატრელი, დედავ, ამბავი:
ჩვენი ქვეყანა, საქართველო, გაღვიძებულია,
ძოელი კავკასი, მტერზედ რისხვით აღმოქმინავი,
ერთისა აზრით, ერთის გრძნობით აღელვებულია.
მოძილოცნია!... გაგვითენდა ძლივს ბნელი ღამე!..
მაგრამ შენ სწუხსხარ, თითქო ამ თქმით მე ვერ გაამე.

დ ე ღ ა

მე ვწუხვარ მარტო მასზედ, რომე ჩემს სიბერესა
ხანუგეპებლად მხოლოდ ერთი მოეცა შვილი,
მე ვწუხვარ მასზედ, რომ ჩემს მამულს ამ ნეტარს
დღესა

მხოლოდღა ერთი შეაკვდება ჩემგან შობილი.
 ვაი, რომ ჩემის სიცოცხლისა მზე მაშინ ჩადის,
 როცა ამოდის ჩემის ქვეყნის მზეი დიადი!.
 ვაი, რომ ბინდი დღეთა ჩემთა სიკვდილს მიქადის,
 როს ჩემის ხალხის დიდებისა სჩანს განთიადი!
 ამასუდ ვწუხვარ... მაგრამ ამას რაღა ეშველოს?
 ღმერთს მარტო ერთს ვსთხოვ, მკვდარი დედა მე
 ასახელოს!

შ ვ ი ლ ი

როგორ? მეც მგზავნი საომრად,
 დედისერთასა,
 რომ თავი დავსდო მამულისა ჩვენის სახსნელად?

დ ე ღ ა

სულსედა დიდი ცოდვა უნდა ედვას დედასა,
 რომ შვილი ამ დროს არ გაგზავნოს ძმათა
 საშველად...

ღმერთმა გვაშოროს, შეიღო ჩემო, იმა
 სირცხვილსა,
 რომ შენ შინ იჯდე, ოდეს სხვანი ისოცებიან,
 ვინც მაშუღლისთვის არ იმეტებს თავისა შეიღსა,
 მას შეიღი თვისი, ჩემო კარგო, არ ჰეყარებიან...
 ვაჟაყად იუაჲ, — ჩემი თხოვნა არის მხოლოდ ეს.

შ ე ლ

არას დროს არა შეყარებისარ ისე, როგორც
 დღეს,
 შენ, დედა-ჩემო!.. რასაც მნუკაჲ, აღვისრულდება...
 შენგან შობილი შეიღი განა მხდალად მოკედება?!

(ისმის გარედგან ჯარების ხმაურობა, შეიღი
 ფანჯარას მივარდება).

დ ე დ ა

(თავის-თავად)

არ იცი, შვილო, როგორ მიღირს მე ეს
სიტყვები,
და ვერც შეიტუბ მგას ჩემგან, ისე მოვკვდები...
იმ დრომდე ხულსა დანამთენსა ღონეს მოვუკრებ,
ვიდრე საომრად, შვილო ჩემო, შენ გაგისტუმრებ,
რომე სიკვდილმა ჩემმა უცებ არ დაგაბრკოლოს,—
და შერე კი ვგრძნობ: ბედი ჩემი მომიღებს ბოლოს.

(ისმის ჯარების სიმღერა ორ-პირად)

„ქართველო, ხელი სმალს იკარ,
გათენდა დღე დიდებისა,
თოფ-იარაღი აისხი,
დრო მოდის გამარჯვებისა.

მამულის დახსნის ღღე არის,
ქვეყანა გვწევს შველასა,
თავისუფლების შოვნაი
სჯობს სამოწენელსა ქველასა.

მამულის დამსხნელს ვაჟეაყცის
ხმალი და გული სდომია,
ვაჟეაყცის გამომჩენელიც
მტერთან გულდაგულ ომია.

თავისუფლების მშოვნელი
ამ ქვეყნად მარტო თოფია,
შინ უღლით გაქნილს მშვიდობას
ომში სისხლის ღვრა სჯობია!

მამ მამულს თავი შევსწიროთ
სამეულად, გამოსახსნელად,
ოუ მისთვის დავიხოცებით,
ის გვეოფა სახელად.

ქართულო, ხელი სმაღს იკარ,
 გათენდა დღე დიდებისა,
 თოფ-იარაღი აისხნი,
 დრო მოდის გამარჯვებისა“.

(ქუჩიდან ისმის დედაკაცების და სოფლის პატარა
 ბიჭების ძახილი: „ჯარს გაუმარჯოს, ჯარს
 გაუმარჯოს“. ისმის კიეინა და სმაურობა).

• • •

(აღელვებული)

მიმიევა, შვილო, დაბანახვე ქვეყნისა შხსნელნი,
 რომ მით დაუიტებო დღენი ჩემნი უკანასკნელნი.

(ჩამოიყვანს ლოგინიდან, დედას შეუჯდება მხრებში
 და მიიყვანს ფანჯარასთან).

შ ე ი ლ ი

შესე, დედილო, ამ განწირულ ემაწვილკაცობას,
 ისე შიდიან სასიკუდილოდ, როგორც დღეობას.
 (დედა, რა დაინახავს ჯარს, ცრემლს ვერ იმაგრებს
 და სტირის)

შესედე, ხალსი რა რიგ ღოცვით ჯარსა აცილებს,
 დიდი, პატარა მხიარულობს, შენ რა გატირებს?

•

დ ე დ ა

ღმერთმა კურთხევა დიდ საქმეში წინ
 წაგიმძღვართ!
 ჩვენ კი, დედებმა, ღვთის წინ უნდა ცრემლები
 ვღვართ,
 რომ ჩვენ შეკვასწროს მამულისთვის თავდადებულნი
 კიდეც გიხილოთ! შინ მოხულნი, გამარჯვებულნი.
 მიმიყვა, შვილო, ღოგინთანვე, მუხლი შეჭრება.

(შვილს დედა უკანვე მიჰყავს)

ვაიმე, შვილო, რამდენს დედა აუტირდება,
რომ ველარ ნახავს თავის შვილსა უკანვე მოსულს!...

შ ვ ი ლ ი

რა ვუეოთ, თუ კი სხვა გზით შეულა არა აქვს
მამულს!

(ამ დროს ერთი ცხენოსანი მოადგება ფანჯარას
და გარედამ იძახის)

ც ხ ე ნ ო ს ა ნ ი

კიასო, წამო!... რაღას იცდი, გვიგვიანდება,
დრო საშურიბა... ჩვენ ძმებს ჩვენით მშველი
აუღდება.

შ ვ ი ლ ი

აბა, მოვდივარ! აბა, დედი, მოიყე გული!
ჩემკან — მეომარს, შენკან — შვილსა ითხოვს
მამული.

(დედა გადაეხვევა შვილს და გულზედ მიიკრავს)

მშვიდობით, დედი! შენ ჩემზედა ნუ დაღონდები,
ცოცხალი მოვალ, თუ არა და ისე მოვეკვდები,
რომ ჩემს სიცოცხლეს ამჯობინო ჩემი სიკვდილი...
ნუ სტირი, დედი! გზადა ვდგევარ, დამლოცე შვილი.

დ ე დ ა

ვაი შენს დედას!.. მოვიდა დრო განშორებისა
და გული მიმდის... უძლურია გული დედისა...
მეგარამ ნუ სწუსხარ... გადამივლის... შვილო,
მშორდები?!
ვაი თუ მოვეკდე და ვისგანღა დავიტირები?..

(სტირის და უფრო მაგრად გულზედ მიიკრავს
შვილს. მერე უეცრად ხელს ანებებს და ზარდაცე-
მულსავით თვალში თვალს უერის და მცირე ხანს
ამ ეოფით არის).

დედა

დედა არ გიუყარს, დედა შენი მოხუცებული?

შვილი

(გაოცებით)

მერე, რო მიუყარს?

დედა

(ძლივს ბედავს თქმასა)

მასთან დარჩი!

შ ვ ი ლ ი

მერე მამული?

დ ე ღ ა

(თითქო ესლა გაახსენდაო)

მართლა, მამული!.. იგი უფრო ხეუარულია,
მამ წადი, შეიღო!.. ღმერთი ივს პენი მხხნულია.
მერე, კი! შე რომ უშენოდა მარტო მოგვედები,
ვიღა დამმარხავს?.. წადი... წადი... ნუ
გვიანდები.

შ ვ ი ლ ი

კა, მამულო! შენის ტრუობის ძალსა
ღვთიურსა
რა დაუდგება? კლდის ხიშტურეს აძლევ უძლურსა...
ოღეს შენდაში ხიუვარული დაიძვრის გულში,

დედაც კი შვილის სიუვარულს კლავს შენს
სიუვარულში;

რა სსივოსანი შენი შუქი აღმობრწყინდება
კაცისა გულში, ეველა გრძნობა მასშია ჰქრება,
ვითა შვის შუქში უმცირესი მნათობი ცისა,
ვითა ზღვაშია დაცემული წვეთი წვიმისა.

მშვიდობით, დედი! მემჩნელება შენი დათმობა,
მაგრამ უფრორე მნელი არის მამულის გმობა.

(შვილი გადის)

დედა

(ღონემიხდილი გადიქცევა ლოგინზედ და
სულთმობრძავეი აშობს)

ვაიმე, შვილო!... შენს წასვლასთან მიქრება ალი
ჩემის სიცოცხლის... უშენოდა მნელია ეოფნა...
დიდ ხანს ებრძოდა შვილის ტრფობას მამულის
ვალი.

ვალმა აუობა, მაგრამ ძვირად დამიჯდა ჯობნა.
 სულიც ამოძდის... არ ეოფილა მნელი სიკვდილი,
 როცა შენ შენი აღასრულე... მამული... შვილი!..

(კვდება)

14 ივლისი, 1860 წ.

პაულოვსკი.

(ბოლო რედაქცია 18 მარტი, 1871 წ.)

8. ი. ქავჭავაძე

მეფე დიმიტრი თავდადებული

(ვუძღვნი თ. ჰეტრე ნაკაშიძეს)

უქმე დღე იყო, ტვირთმძიძეი და დამაპურალი
საუდრის წინ ჯგუფად ხალხი იდგა და ჰეუანებდა;
იქავე ახლოს, ცაცხვის ხის ქვეშ ერთი საწეალი
ბრძა მეფანტურე იჯდა ცალკედ და მდუმარებდა.

„ეჰ, რას ჰეუანებთ“, — დაიძახა ემაწვილმა
ბიჭმა, —

შინაც ძლივს ვუძლებთ დღე-მუდამის ჭირს,
ვაგლახობას!

აქ შაინც ცოტად ფრთა გაშალოს გულის წადილმა...
 ბრმა მეფანტურე, კვითხარ რამე, მამა-მეილობას!

კვითხარი რამე, ბერო-კაცო, ნასმენ-ნასული,
 ეგებ გულს ქანგი მოაშორო კარგის ამბითა...
 კარგს მთქმელს ტყვედ რჩების ნატყივარი გული
 ჩაგრული,

გული გაზრდილი ვაებითა, წვით და დაგვითა“.

ბრმა მეფანტურე გაიმართა მაშინვე წელში,
 სახე ღრუბლელი გუენათლდა რაღაც მადლითა:
 მისწვდა, აიღო თვის უბრალო ფანტური ხელში,
 დაჰკრა ფანტურსა და დამღერა ხელისა სმითა:

I

„მოდით, შეილნო, აქ მოგროვდით,
 გეტყვით გულის გასათბობსა,
 ვინ ვიუავით, რა ვიუავით
 ჩვენ ქართველნი წინა დროსა.

იმ დროს, როცა ქართველის ბედი
 ჩვენ ქართველთვე კეპჩურა ხელში,

როცა მამულის-შვილობა

სასახელოდ იყო ჩვენში.

შვილნო, თქვენნი წინაპარნი

ეგრე გულქვად როდი იუვნენ...

მმა მმასა და მამა შვილსა

მამულს ხოლმე შესწირვიდნენ.

შვილის ეოლა გლეხს თუ თავადს

მარტო მისთვის გვიხაროდა,

რომ მამულსა მეომარი

მით ერთი ემატებოდა.

ტყბილსა მუშუს დედა შვილსა

იმ იმედით აწოვებდა,

რომ სიცოცხლით ან ზიკუდილით

ის მამულს ასახელებდა.

უწინ ქართულს უხაროდა

მამულისთვის მტერთან ომი,

ან მოჰკლავდა, ან თავის-თავს

შეაკლავდა როგორც ღომი.

მამულისთვის ვის ახსოვდა
 განსაცდელი განსაცდელში!
 ტრფობა გვქონდა გულში აბჯრად
 და სატყვრად — ხმაჯი ხელში.

ეგრეთ, შვილნო, აქ სცხოვრებდა
 უწინდელი ქართულის შვილი,
 მის მუდამი ნატვრა იყო
 ან სახელი, ან სიკვდილი.

მათს მომდევარს ეოველს თქვენგანს
 ჰევენდა დიდი წინაპარი...
 რჯულის დაცვა, მიწა-წყლისა
 მის მოწამედ თქვენ წინ არი...

II

„ეხლა რა ვართ? საწველ ფურად
 თავი ჩვენი გადვიცდიეთ.
 ის სახელი, ის დიდება,
 ის ოჯახი დაუპყციეთ...“

რაც ვოფილვართ, ის აღარ ვართ,
რაც ვართ, ის ნულარ ვიქნებით...
ღმერთი გვისხნის, თუ შვილთ მაინც
გზად და ხიდად გავედებით.

წინა კაცი უკანასი
ხიდიაო, ნათქოძია,
ღღუის ვაგლახს ამით დასძლევს,
ვინცა სვალისა მდომია.

ტუილია სულთქმა, უში,
კაცი უნდა კაცად ივევს,
სანთელსავით თვით დაიწვას
და სხვას კი გზას უნათვიდეს.

ამით იყო საქართველო
უძლეველი და ძლიერი,
ამით ედგა მტერს გულდაგულ
ეს ჰატარა ქართულის ერი.

III

„ეური მიგდეთ, გეტყვით აძბავს
 უტეუარსა და მართალსა:
 ერთი მეფე თურმე ჰყვანდათ
 უწინ ჩვენ მამა-პაპასა.

დიმიტრი ერქვა სახელად,
 მხარ-ბეჭ-პრტეელი, ტანმაღალი,
 ჯირითში თუ მშვილდ-ისარში
 არავინ ჰეავდა ბადალი.

კაცი იყო, მეფე-კაცი,
 თვალად, ტანად მშვენიერი,
 გარეთ რისხვით მტრისა მსრველი,
 შინ მოწყალე, ღვთისნიერი.

ღამით თურმე ჩაიცვამდა
 უბრალო კაბა-ჯუბასა,
 წავა და ინახულებდა
 საწყალის ხალხის უბანსა.

მოივლიდა ქვრივს და ოხერს,
 დავრდომილსა და ობოლსა,
 თავის ხელით ურიგებდა
 მოწყალებას და საზრდოსა.
 ვის რაც გულში დარდი ჰქონდა—
 წავა—იმას შესჩივლებდა,
 გლახის, ობლის, ჩაგრულისას
 სარჩლსა არ ითაკილებდა.
 ეველგან იმის სამეფოში
 თხა და მგელი ერთად სძოვდა,
 ერი, ბერი, ობოლ-ქვრივი
 სულ იმის დღეს ჰლოცულობდა.

IV

„მის დროს იყო ეყინობა,
 მეფე ეყინს ჰმორჩილებდა,
 მაგრამ თავის ქვეუნი სჯემს
 თვის ნებაზედ განაგებდა.
 ერთხელ ეყინს აუშალა
 თათარივე კაცი ერთი,

იმძლავრა და გადიუნა
ნახევარი სათათრეთი.

მეფე ჩვენი ჟეინს თურმე
არ გადუდგა სხვასავითა...
ვაჟი-კაცის წესი არის —
კაცს შეჰრჩება მძასავითა.

შეიბნენ და შეიჭიდნენ
ჟეინი და კანდგომილი;
მძას მძის ძვალი ატეხინეს,
მამის სისხლსა ღვრიდა შვილი.

დამარცხდა ბოლოს ჟეინი,
გამდგარმა აკი აჯობა,
ის მოკლა და თვით დაიჭრო
სათათრეთის ბატონობა.

ის ხომ მოკლა, მის ცოლ-შვილიც
ცხენსა კუდით ათრევინა,
საცა კი მის მომხრე იყო,
თაჟები დაჟრევინა.

V

„ჯერი მიდგა ჩვენს მეფეზედ...
 — „რატომ მე არ მომიდგაო,
 იმას ცოცხალს არ გაუშვებ,
 თუ ჰირში სული მიდგაო.“

გაუგზავნა მოციქული:
 — „გამოცხადდი ჩემ-წინ შენო,
 თუ არ მოხვალ, შენს ქვეყანას
 ნაცარ-ტუტას ავადენო.“

დაგვიღონდა მეფე ქველი,
 იმ ურჯულოს მიხვდა წადილს,
 ისიც იცის, — იმ ღვთის-რისხვას
 ჯართ სიმრავლე შესწევს ქადილს.

რა ჰქმნას? თითონც მამაცია,
 მამაციც ჰეავს ჯარი, ერი,
 მაგრამ ერთს რომ ასი გცემდეს,
 კლდეც რომ იუო, გაბტენს მტერი.

დიდს ჩაუარდა საგონებელს,
 შეუდგა ბჭობას, რჩევასა...
 — წავალ — მომკლავს, და არ წავალ
 ამიოხრებს ქვეყანასა“.

ბოლოს ბრძანა: — „თავს მოვუერი
 მღვდელმთავართ და დიდებულთა,
 ოცჯერ ზომვა, ერთხელ ჭრაო—
 წესია მეფეთ ქებულთა.

ვნახოთ ერთი, რას მეტყვიან,—
 წასვლას, თუ წაუხვლელობას?
 ორში ერთს რას აირჩევენ,—
 მეფის, თუ ქვეუნი დაშობას?“

VI

„ბრძანა და მსწრაფლ შეიუარნენ
 დიდებულნი, მღვდელმთავარნი,
 კეზირნი და ნაზირები,
 ბჭე-მდივნები, სპასალარნი.

წადგა მეფე კრების წინა
თამამად და დიდებულად;
უველამ, დიდმა და პატარამ
თაყვანი სცეს ბატონს ემურად.

ასე ჰმეენის მეფე იმ დღეს
ტანად, თვალად, ივრითა,
მნახველთ თვალი ვერ გაიძღეს
იმის ჯვრეტით, ეურებიტა.

უბბანა თუ: — დიდებულნო,
საქმე მძიმე მაქვს თქვენთანა...
ის დღეა დღეს, — ან მე ვიყო,
ან ჩვენი ტურფა ქვეყანა.

შეიტკობდით, მომიყიდა
ეეინისა მოციქული,
აქ მოდიო, მე მიბარებს
ჩემზედ გაბოროტებული.
თუ არ მოხვალ, მე მოვალო,
აგიოსრებ ქვეყანასა,
საცა კი ფეხს დაჟადგამო,

ავადენ ნაცარ-ტუტასა.

თუ წავედი, თქვენც სომ იცით,
მე სიკვდილი არ ამცდება...
თქვენ რას პირჩევთ, მართალი სთქვით,
მართლის თქმაა ერთგულება.

VII

„დიდებულნი წინ წამოდგნენ
ამ ამბით შეწუხებულნი,
მივიდნენ და თაევანი-სცეს,
აემღვრიათ მწარედ გულნი.

— „მეფევე! ნეტა რა გვიბძანე,
რა ასმინე ეურსა ჩვენსა!..
თუ შენ მოგვკლენ, შენს ხანაცვლოდ
რაღა დარჩეს ერსა შენსა?

თუ შენ აღარ გვეუოლები,
რად გვინდა სახლი, ქონება...
ჩვენ შენისთანა დიმიტრი
სხვა არვინ დაგვებადება.

მოვიდეს, რომ იმუქრება
 ის ურჯულო სისხლის-მსმელი,
 მოვიდეს და წინ დახედების
 შენი ერთგული ქართველი.

მტრის მუქარას ერი შენი,
 გვითხარ, როდის გაჰყევია,
 გვითხარ, როდის ქვეუნი მტრის წინ
 ქართლს უკან დაუწევია!

ბძანე და იმ მუქარასა
 ჩვენს მოსისხლეს შევანანებთ,
 ან შევმუსრავთ მამა-ზაპებრ,
 ან მეფისთვის თავსა დავდებთ.

სირცხვილია ერისათვის,
 თავის მეფე მისცეს მტერსა...
 მეფევ, სირცხვილს ნუ შეაჭმევ
 ერსა შენსა შემნატვრელსა.

ნუ, ნუ გვაჭმევ ემაზ სირცხვილს,
 წამუოლს შვილის-შვილამდიე...

აქ მოვიდეს, მის დახვედრა
 ამ ჩვენს ქედზედ დაუჭდოე“.

VIII

„ესლა წადგა სპასალარი...
 — „მეფე, რაც სთქვას, მართალია.
 შენ წახვიდე, შენ იქ მოგვლან,—
 ჩვენ წელზედ გვერტებს სძალიან?
 თუნდ რომ დავრჩეთ, ვინ რას გვეტყვის
 რით ჩავრეცხოთ ეს სირცხვილი?
 არა, მეფე!.. ძველებს უთქვამთ,—
 სახელიო, ან სიკვდილი.
 ნუ შეგვიშლი მამათ ანდერძს,
 სირცხვილისგან დაგვიხსენი!..
 მეფეს ვუიცავ, —მამა-პაპებო
 დღესაც გასჭრის სძალი ჩვენი“.

ბატონმა თავი ჩაჰკიდა
გვირგვინოსანი, ცხეებული,
დიდ ხანს იყო დაღონებულით
ეგრე თაჰჩაყიდებული...

IX

„ბოლოს ბმანა: — «ეს ქვეყანა
ღვთისაგან მაქვს მონაბარი...

მე დაურჩე და იგი წახდეს,
მიტხარით, რა. მაღლი არი!

ათი ერთზე რომ მოვიდეს,
მუქარას მტერს შევანანებ;
რა ვქნა, — ასი ერთზედ მოვა,
ამას ვწუხარ და ვვალალებ.

ჩვენი კაცი ერთი—ასხაც,
ვიცი, არ შეუშინდება,
მაგრამ ბოლოს სიმრავლე გვძლევს,
ხალხი ურგოდ გამიწედება.

მერე უკაცურს ქვეყანას
 დასწავს, დაჰბუგავს, დაანგრევს,
 საუდრებსა და მონასტრებსა
 დააქცევს, მიანგრ-მონგრევს.

ხატებს, შამათ სალოცავსა
 წამურტლავს და შეკვივინებს,
 ამოიღებს მკვდრებს საფლავით,
 პაღლსა და ღორს ათრევინებს.

ქალწულთ-ქალზედ ძალით მივა,
 წაჰბილწავს, ნამუსს დაუმხობს;
 ორსულ ღედაკაცებს კიდევ
 მუცლებსა ხანჯლით დაუჭობს.

დედას თავის მუძუთა-მვილს
 კბილითა დააგლეჯინებს,
 უსუსურს ბავშვებს ძნად ჩაძლის
 და ზედ კაღოს ალექვინებს.

X

ამდენი სული უბრალო
ტანჯვითა ამოწედიან,
საწეალის ხალხის ცოდვითა
ქვანიც კი ატირებიან.

ქვეუნიც ამოდენი ცოდვა
ჩემს თავზედ დატრიალდება,
წაწმდება აქაც და იქაც
დიმიტრი მეფის სსენება!

ეს სულ რისთვის? მარტო მისთვის,
რომ მე შიშსა გავუქცედი,
ჩემი თავი გადაირჩინე
და ერი კი წეალს მივეცი.

მე მეფე ვარ და მეფობის
რიგიც ვიცი რაში არი...
ფუ, იმ მწუემსსა, თავს უშველოს,
მგელს დაუდოს თავის ცხვარი...

სირცხვილს ამბობთ! — რა სირცხვილი?
 მე ვეძლევი ნებით მტერსა,
 ჩემს სიცოცხლეს, ჩემსა სისხლსა
 თითონ ვწირავ მე ჩემს ერსა.

თუ სიკვდილი სასჯელად გაქვთ
 მაგდენს ჩემთვის — ერთისათვის,
 მაშ რად მიშლით თავდადებას
 მე ერთს — მთელის ერისათვის!..

არა! წავალ, არ დაუდგები,
 დე ასრულდეს ნება ღვთისა,
 ხორცი მოკვდეს, სული ცხონდეს,
 მეუღის თქვენის დიმიტრისა.

XI

„შენ რას ბჰანებ, მღვდელმთავრო?
 სიტყვა შენი გვიღირს ძვირად:
 მართებს თუ არ ერისათვის
 მეუღს თავი გასაწირად?“

ატირდა და მოახსენა:
 „მეუღს მეუღსა მე თქმა მიჭირს,

მართალს ვიტყვი, თუმცა შენთვის
სული მიწუსს, გული მიტირს.

მეფევე, უნდა თავი დასდო
ერისა და ქვეენისათვის,
ღმერთს შესცოდავს, ვინც გამკიცხავს
მე ამ მწარე რჩევისათვის.

მეფევე, რაკი ბედმა დაგდო
შენ ეგ მძიმე საზღაური,
სხვას უკეთესს ვერას გირჩევს
სიყვარული ბატონ-ემური...

ვსტირ და გირჩევ თავგანწირვას,
რაკი რომ ეს დღე გვეწია, —
მოუვასთათვის თავდადება
ქრისტე-ღმერთის ანდერძია.

ვსტირ და გირჩევ ღვთის სახელით
ხორცი დასთმო სულისათვის,
უკვდავება არ დაჰკარგო
წუთის-სოფლის გულისათვის!...»

XII

„მეფეს ძლიერ მოეწონა
 მღვდელმთავრისა სიტყვა ბრძნული,
 წარდგა ისევ კრებულის წინ
 უფრო გათამამებული:
 — ღედიებულნო, ზომ ისმინეთ,
 რაც სთქვა წმინდა მღვდელმთავარმა!..
 მოეკასთათვის თავდადება
 გვიბანაო მაცხოვარმა.

ნუ გადმიუვანთ ღვთისა სიტყვას,
 ერს მეფე ვერ ვუდალატებ!..
 წავალ და, თუ ღმერთს სწადიან;
 ერისათვის თავსა დავსდებ.

მე წავალ და ეს ქვეყანა
 თქვენ უნდა გეპარებოდეს,
 ღარიბს ისე მოუაროთ,
 რომ მდიდარს არ შენატროდეს.

ჯლესს თუ თავადს, დიდს და მცირეს

მადლი თანასწორ მოპყინოთ,
 ობოლი, ქვრივი, უძლური
 ძლიერს არ დამიჩაგვრინოთ.

თუ დაუბრუნდი, თქვენს სამსახურს
 გადაგინდით ორად ერთსა,
 თუ არა და — სული ჩემი
 შეავედრეთ მაღალ ღმერთსა.

ატირდა და ატირა
 ეველა კაცი იქა მდგომი:
 გულის ხილბო ხიტურფეა,
 თუ კაცია სხვაფერი ლომი.

მართალს ვაჟკაცს ის ამშვენებს,
 როცა გულითაც ლბილია;
 რკინის კაცის თვალში ცრემლი
 დიდსულოვნობის შვილია.

XIII

„ბბანა და მსწრაფლ დაიშალა
დიდებულთა იგი კრება...

უხმო მსლბელთ და უბბანა
წასასვლელად მოშადაება.

სთქვა და ურდოს კიდევ წაება
მეფე იგი უშიშარი,
თქმულა: გმირის კაცისათვის
თქმა და ქმნაო ერთი არი.

გაათავეს სამზადისი
და მოვიდა დღეც წასვლისა;
ვით ჯინჯველა ჰფუსფუსებდნენ
შინა-უშანი სახახლისა.

ხმა გაჟარდა ქალაქშიაც:
მეფე ჩვენთვის სდებს თავსაო,
უშლიდნენ, არ დაიშალა, —
ვერ ვუღალატებ ხალხსაო.

შეინძრა მთელი ქალაქი,
 ხალხი ეცა ერთმანეთსა,
 მოზღვაუდა და იგრიალა
 და მიაწედა სასახლესა.
 მივიდნენ, ნახეს, შზად არი
 რაზმი მეფის ამაღლისა,
 სულ საესეა ცხენოსნებით
 მოედანი სასახლისა.

წინათ ბარგით გაეგზავნათ
 ჯორი, ცხენი დატვირთული,
 აქ ვინც იყო, სალთად იყო,
 ტურფად კაზმულ-დარბაზტული.

XIV

„თავადნი და აზნაურნი
 სულ ოქროს და ვერცხლში იხდნენ,
 ვერ იტოვდი, ვინ ვის სჯობდა,—
 ეველა ასე კარგნი იუვნენ.

წეობით იდგნენ და ისმოდა
აბჯრისა და რახტის ქლერა.

საამოა გაწეობილის
ვაჟკაცების რაზმის მზერა!

კაცი თვალს ვერ ამორებდა
მხედარსა და იმის ცხენსა,
თვით წუნი წუნს ვერ დასდებდა
მათს სიკეთეს, სიტურჯესა.

მარქაჟად ცხენს ბევრს სხვასაცა
რაზმ-გარეთა ატარებდნენ,
ბათი მხედნი დიდებულნი
მეფეს სასახლეში ახლდნენ.

იმ ცხენების მორთულობა
კაცს უმურველს შურს მოჰკვრიდა,
მძიმე რახტით დატვირთულნი
თითო-თითო სოფლად ჰღირდა.

მაგრამ მათში ერთი იყო
თეთრი ცხენი არაბული,
უკეთესს ვერ ინატრებდა

კაცის უძლომელი გული.

მეფისა იყო ის ცბენი,
თამაში — თეთქო ვეფხვია,
იმის უხანგში მეფის მეტს
ვერვის შეეღა ფხნია.

ამაჲი იყო ღომსავით
და ნაზი როგორც შველია,
სხვა მას ვერ იმორჩილებდა —
თუ არ ბატონის სელია.

ცეცხლს აფრქევდა თვალთავანა,
ჭკუხდა, სჭექდა, მრისხანებდა,
თითქო ღოღინს ჰთაკილობსო,
ჰშფოთავდა და ტოტხა სცემდა.

XV

„გამობანდა ბოლოს მეფეც,
თან გამოჰყვნენ დიდებულნი,
ხმალ-კაპარჭით გაწეობილნი,
სამკზავროდ გამზადებულნი.

მეფეს ახლდა მხარმარჯვნივა
 გულმწუხარე მღვდელმთავარი
 და მხარმარცხნივ შუბლმკერული
 ჯაფრით სავსე სპასალარი.

მღვდელმთავარი სწუხს და ჰვაებს
 მეფის თავგადადებასა,
 სპასალარი კი ჰთაკილობს
 უომრად დამარცხებასა.

ხალხიც დაჰხვდა თავის მეფეს
 ვიშითა და წუხილითა,
 მეფეს გული ამოუჯდა
 მათთვის გულის-ტკივილითა.

უბძანა თუ: — ღრასა სწუხსართ?
 იქმნას, რაც კი საქმეელია!..
 ერისათვის თავდადება
 მეფისათვის სახელია.

რაც მომივა, მომივიდეს,
 მე იმისთვის არ ვინაღვლო...

თქვენ ჭირს დაგხსნით... დეე ვიქმნე
მე ქვეუნი ჭირის სანაცვლო ჯ.

ხმა ჩაუწედა, ველარ-რა სთქვა,
მოეგუბა თვალში ცრემლი..

თქმულა: ქვასაცა მაგარსა
გასტეხს ტუვიის რბილი გრდემლი.

მოუმატა ხალხმაც სულთქმა,
ხმა გაისმა ქვითინისა,

გულსა ჰკლავდა გლოვა, ვიში
ობლისა და ქვრივ-ოხრისა.

XVI

„უცებ მეფემ თვალი მოჰკრა,
ხალხი გაირღვა შუაზედ,

ორს მარჯვე ბიჭს ბერი-კაცი
მოჰეავთ მის წინ მოედანზედ.

მოჰეავთ ცანცხით, ხანხალით
ჩაჩანაკი და ბებერი,

მკერდზედ სცემდა თოვლივითა
მოხუცებულს თეთრი წვერი.

მოვიდნენ და გააჩერეს
ის მოხუცი მეფის წინა,
ბიჭები კელავ მხრებში უსხდნენ,
თუმც ეავარჯენს დაეხინა.

ის ამ ქვეუნი ალარ იყო,
ფეხი ედგა სამარეში,
მაგრამ მაინც კი უცემდა
ადრინდელი გული მკერდში.

XVII

„მოახსენა: — „ჰე, მეფეო,
ნუ შემრისხავ ერთგულ ემასა!
მე ზომ მხედავ, გარდასრულვარ,
სამარიდამ გაძლევე ხმასა.

მეფეო, კისრად აგილია
ტვირთი ჩუენის შავის ბედის,

ბედისწერას მისცემისარ
უბედურის ჩვენის ქვეუნი.

ვიცით, რომ არ შეშინდება
გული მეუფის დიმიტრისა,
როცა ნდომობს თავგაწირვას
დიდი სუქმე ქვეუნი სსნისა.

მაგრამ ჩვენ რა გვეშველება,
ჩვენ, მეფეო, შენთ დამკარგველთ?
მამობასა ვილა უზამს
შენგან დაობლებულ ქართველთ?

ერს ოფლის მღვრელს და ტვირთმძიმეს
ჭირსა ღზინად ვილა გვიქცევს?
წუთისოფლის მძიმე უღელს
შენებრ, მეფეო, ვინ გაგვიწევს?

ამას ვსტირით, რომ მიდისარ
და აობლებ შენსა ერსა,
ჩვენს ბედსა და მშვიდობასა
ველარ მოუპართავ ხელსა.

ჩემებრ უძლურს, გაჭირებულს
 მწედ კელარ მიეშველები,
 ღარიბს, ობოლს, ქერიუს და ოხერს
 ჰატრონად არ ეოლები!

XVIII

„ნუ სწუხხართო!.. განა, მეფევ,
 ჩვენ ხელთ არის ესლა გული?
 რეინაც იუოს — მაინც დასდნეს
 ამებრ ცეცხლში ჩაგდებული.
 გულს რად გვიკლავ? რად მიდიხარ?
 ნუთუ, მეფევ, სხნა არ არი!..
 ქმდზედ კაცი დაუმახე,
 მოაგროვე სპა და ჯარი.
 ცოტა ვართ, მაგრამ კარგნი ვართ,
 ვინც კია, ეველა დევია...
 ბევრჯერ უნახავს ქართულის მტერს,
 რომ ცოტაც ბევრის მძლეკია.

აჰა, მეფე, ორი ბიჭი
 მხრებში რომ ამოჰდომია,
 ორივე ჩემი შვილი არი,
 ერთი მეორის მჯობია;
 მიირთვი და ინაცვალე,
 ჩემს ქვეყანას მტლად დაუდე!
 ომში, მეფე, გაჩვენებენ,
 რა ლომებს ჰზრდის ქართულის ბუდე.
 შეჰკრიბე დიდი, ჰატარა,
 გაუძელ წინამძღოლადა,
 მტერს წინ დახვდი... ვინც უკუ-დგეს,
 დედა შეერთოს ცოლადა!
 ჩვენს საქართველოს, ჰე, მეფე,
 ბევრი რამ გადაჰხედია,
 მაგრამ უომრად მტრისა წინ
 არ წაუხრია ქედია.
 ნურც დღეს ვიზამთ ამ საქმესა,
 უომრად ნუ დავმარცხდებით,
 თუ ვერა ვძლევათ, დავიხოცნეთ.
 სახელითა და დიდებით!..“

XIX

„უბიანა თუ: – „ბურო კაცო,
მესმის შენი ერთგულება...

შაბამ ქართუელს!.. გული თურმე
სამარემდე გულად ჰრჩება.

მაგრამ გეტყვი: ჯარს არ შევერებ,
არ ვინდომებ სისხლის ღვრასა,
მარტო ჩემის გულისათვის
არ შევაკლავ მტერს ათასსა.

ჩვენი ქვენი შავი ბედი
როგორც ტაროსი იცვლება,
დრო მოვა და თქვენი თავი
უფრო მეტად დასჭირდება.

მე ერთი ვარ, თქვენ მრავალი,
გვიჯობს ერთით ბევრის რჩენა:
თუ თქვენ მე არ გემეტებით,
მე რად გაგიმეტოთ თქვენა?

განა თითონ ქრისტე-ღმერთსა
გადარჩენა არ მალ ედვა,
არ ინება და ქვეენისთვის
ღმერთი იუო ზა ჯვარს ეცვა.

XX

„მაშ რად არის მეფე მეფედ,
თუ არ ქვეენის ჭირთა მძლეა?
თუნდაც მოჰკედეს ქვეენისათვის,
ეს სიკვდილი სიცოცხლეა.
არ არის მეკდარი, ვინც მოჰკედეს
და ხალხს შესწიროს დღენია,
მკვდრად იგი თქმულა, ვისაც აქ
სახელი არ დარჩენია.
არ დავიძლი, ვსთქვი და კიდევ
თავი უნდა გავიწირო,
ისე მოვკვდე, რომ ჩემ გამო
დედა შვილზედ არ ვატირო.

წაუალ-მეთქი!..თუ ღმერთს უნდა,
 მოხდეს იგი, რაც მიმელის...
 მაგრამ ჯავრი თან მიმეყვება
 საუვარელის ჩემის ქვეყნის.
 ეჰ, რაც ჰსურდა, არ დასცაღდა
 ჩემს წუერვილსა სულისასა!..
 აწ იქმნას ის, რაც სწადიან
 განგებასა უფლისასა.
 თქვენ სომ მაინც აგცილდებით
 ხოცვა, ქლეტა, სრვა და რბევა...
 მე კი... მეუოს, თუ გაბეგება
 თქვენი ლოცვა და კურთხევა“.

XXI

„თითქო ზეცით ზარი იყო,
 თითქო ღმერთი მოევლინა,—
 ხალხი ჰირქვე მის დაემხო
 საკვირველის მეფის წინა...“

თურმე დიდებას მადლისას
 კაცი მსწრაფლ დაუმონია,
 ვით დიდს ბოროტს, ისეც დიდს მადლს
 თავისი ზარი ჰქონია.

XXII

„მეფეს ერი შეეცოდა,
 სთქვა: — ჭმეც ვსწუხვარ, რომ გმორღებით,
 ღმერთს ვსთხოვ, იუვნეთ ჩემს შემდეგა
 მშვიდობით და გამარჯვებით.

ნურას გიკვირთ, რომ ქვეწიქთუის
 მეფე თქვენი თავს არ ჰზოგავს!
 ამასა იქმს ეველა ვინც კი
 ჯკუით ხჯრის და გულით ჰზომავს.

მე მივდივარ!... მეფე თქვენი
 დიდს და მცირეს გეთხოვებით,
 რაც დაგაკლეთ, ნუ შემრისხავთ,
 რაც შეგცოდეთ, შემინდევით.✱

ბჰანა და ცხენიც მოართვეს,
 ზედ მოასტა ვეფხვსავითა;
 ცხენზედ იგი დალოცვილი
 გამობრწყინდა მზესავითა.

მტერსაც კი რომ დაენახა,
 თვალი გაუშტერდებოდა!
 მისებრი ცხენზედ მოხდენა
 ბევრს ვაჟკაცს ენატრებოდა.

გამოეთხოვა ეველაკას,
 ვინც კი შინ, სახლში ჰრჩებოდა,
 სხვა კი ამხედრდა დიდკაცი
 ეველა, ვინც უნდა ჰხლებოდა.

ამხედრდა თვით მღვდელმთავარიც,
 შინ დარჩენა არ ინება,
 შეევედრა თან წაუვანას
 და მეფემაც დართო ნება.

წაბჰანდა და თან იახლა
 ის ამაღლა და მსეღრობა,
 უკან მისტირს ერი, ბერი,
 გლეხობა თუ დიდუცობა.

XXIII

“მინამ მეფე მიმავალი
 ურდომდინა მივიდოდა,
 იმისი მისვლის იმედი
 ეეინსა გადასწევეტოდა...
 ებჰანა თავის სარდლისთვის:
 — შეჰკრიბე ჯარი, ლაშქარი,
 წადი, დიმიტრი მომგვარე
 ან ცოცხალი, ანუ მკვდარი;
 თუ არა, იმის ქვეუანას
 შეესიე და მოსრეო,
 სულ ძირს დაეც, რაც წინ შეგხვდეს,
 ქალაქი თუ სიმაგრეო“.

წინ შეხვდა მეფეს ეს ჯარი,
 მრავალი და უთვალავი,
 მაშინვე მიხვდა: აქაო
 ამბავია რაღაც ავი.

უსმო მსლემელთ და უბძანა:
 — ჭეიფსა გთხოვთ და უნდა მომცეთ:
 თუ უკადრისი მაკადრონ,
 თქვენ არავინ ხმა არ გასცეთ.

თავს დაიხოცთ, ვერას უზამთ,
 ჯარია მოზღვაუებული;
 თქვენს სიკვდილსაც არ იკმარებს,
 თქვენგნით გაბოროტებული, —

წავა და ხალხს ამოგვიყლეთს,
 აგვიოხრებს ქვეუანასა...
 ნუთუ მთელს ხალხს ანაცვალებთ
 ვაჟკაცთა თაკილობასა?!

ღმერთს აცადეთ... დეე იქმნას,
 რაც ჩემს თავზე განგებულა!
 საცა არ სჯობს, გაცლა სჯობსო,

ბრძენთაგანა ასე თქმულა.

კვლავ ფიცსა გთხოვთ: სისხლს ნუ დაღვრით,
ნულარ დამიმძიმებთ სულსა!..
განკითხვის დღეს მეფეს ჰკითხვენ
უმის სისხლს, უქმად დანთხეულსა.

XXIV

„რას იქმოდნენ? მისცეს ფიცი
გამწერალთა, გაბრაზებულთა,
სირცხვილის ჭამა ირჩიეს
ქვეყნისთვის დაუალეებულთა.

ბევრმა იკრა გულში ხელი,
სთქვა გულწრფელად: ღვაი დედას!
დრო მოგვივა და ამ თათრებს
არ შევარჩენთ ჩვენს შერცხვენას!..

ბატონმა ბბანა: — ჭვინა ხართ?
წადით, ჰკითხეთ — რა სწადიან?
თუ მე უნდივარ, აქა ვარ.
ჰქმნან ის, რასაც მიქადიან...»

მალე დაბრუნდა უკანვე
 მეფის კაცი მოციქული,
 მოახსენა: — ზსარდალს ვუთხარ,
 მეფევე, შენი ბბანებული;
 მითხრა: — მეფე შენი გვინდა,
 თუ მოგვეცა თავის ნებით,
 არახ ვერჩით თქვენს ქვეყანას,
 აქედამვე დაბრუნდებით...“
 იაშა, ბბანა: — „შადლი ღმერთს,
 როჲ ქვეყანა გადმირჩება
 და ცოდვილი ჩემი სისხლი
 ამაოდ არ დაიდვრება“.
 თვით წაბბანდა სარდლისაკენ,
 მის წინ შეაუენა ცხენი,
 უბბანა თუ: — „მე ვარ მეფე,
 რაც გენებოს, იგი ჰქმენი“.
 მისცვიდნენ უკადრისადა,
 ვით მეს ღვთისას ურიანი,
 შეჰკრეს, შეჰბაწრეს ტუვესავით
 მეფე, ხელმწიფე სვიანი.

XXV

„მიჰგვარეს ეეინს ურჯულოს,
სისხლმსმელს ადამიანისას...

საღერღელი აეშალა,
ვით კრავის წინ მხეცსა ტეისას.

გაწერა: — „როგორ გაბედო,
არ გადუდეგ ჩემს მოსისხლეს?
სთქვი ჰასუსი და იცოდე,
შენი განკითხვის დღეა დღეს.

იცოდე, რომ წინვე მითქვამს:
თავი უნდა მოგეკვეთოს!

ამის შეცვლა თითონ ღმერთმაც
ჩემმაც მე ვერ შემომბედოს.

მინამ მოკლავ, მსურს აქ ჩემ-წინ
შეინანო ბრალი შენი,
აქ ჩემ ფეხთ-წინ აღიარო
შენვე შენი სიმუსთღენი...“

მეფემ უთხრა: — შენისთანა
ჩემი რა გამკითხველია!

ნუ მოგაქვს თავი იმით, რომ
ძალა აღმართის მსვენელია.

შენ-წინ მოთქმა რას მიქვიან?
რას მიქვიან შენანება?
ჩემი გამკითხველი არი
ნამუსი და ჩემი ნება.

ჰქმენ რაც გინდა!.. მე არ გკითხავ,—
რად გწადს მომკვეთო თავიო...
სვავს ვინ ჰკითხავს, სისხლს რადა ჰსვამ,
სვავო, რადა ხარ სვავიო!...»

გაწურა ევინი ამაგი,
ეს როგორ გამიბედაო!
უბძანა: — «ჰკვემეთ და სცემეთ,
ბნელეთს ჩააგდეთ ეგაო».

წაიუვანეს მეფე ჩვენი
და საბნელეთში ჩააგდეს;
შემოარტყეს გარს მცველები,
კარს კლიტეები დაადეს.

XXVI

„სასჯელი დაუგვიანა
იმ ღვთის-მგმობელმა თათარმა,
მინამ მოაკლევინებდა,
სცემა, ჰკვემა და აწამა;

აწამა, ვით სვაჟმა ტრედი
მეფე იგი საკვირველი
და ვერ გაძლა მის წვალებით
ის უღუთო და სისხლის-მსმელი.

ერთხელ მეფე, ნაწამები
ძლიერად და უღმობელად,
ბნელში ეგდო ძალმისდილი,
უხატრონოდ, უზრუნველად.

როცა ღონეზედ მოვიდა,
ადგა, მუხლი მოიყარა,
პირქვე დაემხო ლოცვითა
და ცრემლები გადმოჰყარა.

მოსთქვამდა თუ: — ღმერთო, ღმერთო!
 გთხოვ, მიწუალო, შემიბრალო,
 რაც გადამხდა, განკითხვის დღეს
 მადლად მე არ ჩამითუალო.

მე არა გთხოვ, — მანდ წამება
 აქ წამებით შემიმცირო,
 მე გთხოვ, — სისხლი აქ დაღვრილი
 ჩემი სხვისთვის შეიწირო.

ღმერთო, ღმერთო!..თვალ-წინ მიდგა
 დიდ ტანჯული მე მე შენი...
 ვით მით უველა, ისეც ჩემით
 ერი ჩემი დაიხსენი.

XXVII

„უეცრად კარი გაიღო,
 რკინით, კლიტით დაჭედილი;
 ორი ვიღაც შემოვიდა
 ფეხაკრეფით როგორც ჩრდილი.

მოვიდნენ და თუვანი სცეს
მეუფესა გაოცებულსა...

მერე იცნა, მისნი იუვნენ,
და ჩაიკრა ორივე გულსა.

„მოახსენეს: — „შევისუიდეთ
და გავტეხეთ ქრთამით კარი...

ეველა მზაა!.. თავს უშველე,
აწ შენი ხსნა შენს ხელთ არი.

ხულარ იცდი... თუ არ ეხლაჲ,
მერე გვიანლა იქნება:
ხვალ თავს გჭრიან, — ასეაო
ეეინისა თურმე ნება“.

უბძანა თუ: — „ადრეც მითქვამს,
არ გადვირჩნენ სხვისით თავსა,
ჩემ-მაგიერ არ დავლუჰავ
ჩემს ქვეყანას და ჩემს ხალხსა.

ჩემს გაქცევას ხომ ზედ მოჰვეა
ხალხის სრვა და ქვეყნის რბევა!
არა, არ ვიქ!.. ტუუილია
თათბირი და ეველა რჩევა!“

ბერს ვეედრენ და არ გაჰყვა
 მეფე თავის ერთგულ უმათა...
 ნეტა რა გულმა გაუძლო
 მათ სვეწნას და მუდარათა!

XXVIII

გათენდა დღე ზარბ-ამხდელი
 ვაი იმა დღის დამსწრესა!
 ტევე მეფე გამოიყვანეს
 მოედანსა თავთ-საკვეთსა.

ხალხი, თამაშად მოსული,
 ვით ჟინჯველა ირეოდა,
 თვით ვეზირიც ეეინისა
 იქ იუო და რიგს აწუბოდა.

ვეზირს გვერდთ ედგა ჟალათი
 ერთი რაღაც საზარელი,
 იღლიამდინ დაეკლაჳა
 მარღვიანი ტლანქი სელი.

ამ ორ შუა ჩაუყენეს
ფერმიხდილი წვალებიტა...
დადგა მეფე... ღმერთს შეხედა
ნაღვლით სწავსე თვალებიტა.

მერე თვალი იმავე ნაღვლით
მოედანს შემოატარა...
ის ეოფა და ის ჯალათი
სანახავად შეეზარა...

შეჰკრთა როგორც ხორციელი,
უმიხოდაც ქანც-წვევტილი,
დასუსტდა და წაბარბაცდა,
როგორც ერთი დაბნედილი.

მაგრამ ისევ თავს უშველა,
არ დაუთმო ხორცსა სული...
ამ დროს ტირილიც მოესმა,
ქვითინი გამწარებული...

გაოცდა და მიიხედა,
ჰნახა თვისნი დიდებულნი!...
სულ მთლად იქ მოგროვილიყვნენ,
ვინც კი იყვნენ თან ხლებულნი.

მღვდელმთავარიც მათთან იყო,
 თავთ იცემდნენ, ჰირს იხოკდნენ,
 მათის ცოდვით და ვაუბით
 ქვებიც კი ატირებოდნენ.
 თავისიანთ დანახვანად
 მოაგონდა ეველაფერი,
 ხახლი, კარი, თუისი ტომი,
 ქვევანა და თავის ერი...
 ვჰა, გატყდა რკინის გული,
 მუჟუ მბეითი იძლია!
 ჰმას კი ვეღარ გაუძლო,
 აჲ კი ხორცმა სულსა ზძლია!..
 მობრუნდა და ორსაჲ თვალზედ
 კენესით ზელი მიიფარა...
 ვეზირს უთხრა: — დამისხენი!..
 რაც გადამხდა, ისიც კმარა!..
 სთქვა და თქმული თვით შეჰზარდა...
 ხახელი არ წაიხდინა...

— „ჰა, ჯალათო!“ — დაიძახა
და კისერი გაიწვდინა.

მანც აიღო ხელთ ჩაჯახი,
ერთს წაშს კისერს დაუსწორა,
დახცა და ერთის დაკურითა
თავი ტანსა მოაშორა“.

[1878 წ.]

განდეგილი

ლეგენდა

(ვეზღვნი ოღლა ჭავჭავაძისას)

I

სადაც დიდებულს მთასა მუინვარსა
ორბნი, არწიენი ვერ შეჰხეებიან,
სად წვიმა-თოვლნი, ეინულად ქმნილნი,
მზისგან აროდეს არა დნებიან,

სად უდაბურსა მას მეუდროებას
 კაცთ ქრიამული ვერ შესწეენია,
 სად მეუფება ჭექა-ქუხილსა,
 ეინულს და ქართა მხოლოდ ჰმთენია,—
 უწინდელს დროში ღვთისა მოსავთა
 გამოუქებავთ მუნ მონასტერი
 და იმ ეინულში შეთხრილს ღვთის ტაძარს
 ბეთლემს უწოდებს დღესაცა ერი.
 ფრიალოსაებრ ჩამოთლილი აქვს
 იმ წმინდანთ სადგურს ეინულის ზღუდე,
 და ზედ კარია გამოკვეთილი—
 ვით კლდის ნაპრალებზედ არწივის ბუდე.
 ზღუდის ძირამდე რკინის რამ ჯაჭვი
 ზედა ჰკიდია თურმე იმ კარსა,—
 და თუ არ ჯაჭვით, სხვაფორივ ვერა გზით
 ვერ ძალუმს ახვლა ვერარა კაცსა.

II

აქა ეოფილა უწინ კრებული
 ღვთისთვის ქვეყნიდამ განდევნილ მძათა
 და შეინჯარს ამას უდაბნოს თურმე
 ისმოდა ქება წმიდა-წმიდათა.
 აქა გამდგარან, განმოწევიან
 ამ წუთისოფლის სამაცდუროსა,
 აქ ჰღირსებიან მართალთა თანა
 სავანესა მას საუკუნოსა.
 გასულან ამა ქვეყნით მამანი
 და ტაძარი ღვთის გაუქმებულია...
 იმათის ღვაწლით იმ ტაძრის მადლი
 მთიულთა შორის ეველგან განთქმულია.
 და ის ადგილი, ის არე-მარე
 ესოდენ წმინდად სწამს დღესაც ერსა,
 რომ ნასროლს ნადირს, მუნ შეფარებულს,
 მონადირეც კი ვერ ახლეხს ხელსა.
 თუ არ ღვთის ღირსი, სხვა ვერვინ თურმე

ამ წმინდა ადგილთ ვერ შეესება,
და თუ შეპბედავს, მსწრაულ რისხვა ღვთისა
ჯექა-ქუხილით მოევლინება. .c

III

ოდესღაც ტამარს იმ გაუქმებულს
მეუდაბნოე შეჰკედლებია;
საიქიოსთვის ეს სააქაო
დაუთმია და განსორებია.
განსორებია ვით ცოდვის სადგურს,
ვით სამეუფოს ბოროტისასა,
სადაც მართალი გზას ვერ აუქცევს
განსაცდელსა მას ეშმაკისასა;
სად ცოდვა კაცსა სდევნის ღღუ-და-ღამ,
ვითა მჰარაუი და მტაცებელი;
სად, რასაც ჰხადის მართალი მართლად,
მას უმართლობად ჰქმნის ცოდვის ხელი;
სად რევნა, წარწყმედა და ღალატია,

სადაც მძა ჰხარობს სისხლსა მმისასა,
 სად ცილი, ზაკვა ძულებადა ჰხდის.
 წმინდა სიუვარულს მოუვასისასა.
 განშორებია ამ წუთისოფელს,
 სად ეოვლი ნიჭი მაცდურებაა,
 სად თვით სიტურფე და სათნოება
 ეშმაკის მახე და ცდუნებაა.

IV

განდგეილა და ამ ეინულებში
 სულ მარტოდ-მარტო დაუდებულა
 და გვამი მისი ცოდვით ფიქრთაგან
 იმ დღიდგან აღარ შეძრწუნებულა.
 განუდევნია გულიდამ ვეველა
 მსოფლიო ზრახვა, ფიქრი, წადილი,
 რათა წარუდგეს უფლისა მსჯავრსა
 სულით განწმენდილ და განზანილი.
 დღე-და-ღამ ლოცვით, გოდებით, გვემით

ზორცი სულისთვის უწამებია,
 და ვით ჭურჭელი იგი წმედილი —
 ცრემლით ურეცხავს, უსოვლებია.
 დღე-და-ღამ სულთქმა და ღაღადება
 მოჰფენია კლდეს ეინულისასა,
 და არ შემწედარა მუნ ღოცვის ცრემლი,
 ვითა ღელესა მას კლოვისასა.
 განუენებული წუთითოფლისგან
 აქ სული მისი აღუვალებულა,
 და ზორციელი გულისთქმა ეველა
 დამარხულა და განსვენებულა.

V

არ იყო ხნიერ, მაგრამ ვით წმინდანს
 სულის სიმაღლე ზედ დასწნეოდა,
 ზედ ეტურობოდა, რომ სული მისი
 სულ სხვა მსოფლიოს შეჰხიზნებოდა.
 სახე გამხდარი, კუმტი და მწერალი

ზიწმინდის მადლით დაჰშვენებოდა,
 და მალალს შუბლსა, ნაოჭად შკერულს,
 შარავანდედი გადაჰფენოდა.
 მისთა მცხრალ თვალთა ღრმა მეტეველება
 ესოდენ იუო წუნარი და ტყბილი
 თითქო მათშიგან ჩასახებულა
 თვით სათნოება, კდემით მოსილი,
 თითქო ნელისა სიხარულითა
 სამოთხის ღია კარს შეჰხარიან
 და სულთან ერთად უფლისა მიმართ
 სასოებითა მიისწრაფიან.
 ლოცვით და მარხვით სორც-უძღურ-ქმნილი
 ჰკვანდა წმინდანსა იგი წამებულს,
 მრავალგზით ტანჯულს და ტანჯვათ ზედა
 ძლევეთ-მოსილსა და განდიდებულს.

VI

წამება მისი ღმერთს შეუწირავს,
ვედრება მისი ღმერთს უსმენია,
და სასწაული ნიშნად მადლისა
მღალადებულზედ მოუვლენია.
ბნელსა სენაკსა, სად იგი მდგარა,
ჰქონია მზის მხრივ ერთი სარკმელი,
და მუნით თურმე გადმოდენილა
მუქი მზისა და მთვარის ნათელი.
ოღეს უდაბნოს გასწვრივ მთის წვერზედ
მზე სხივკაუენით ამოვიდოდა,
იმ სარკმლით სხივი მისი სენაკში
სვეტად ბრწყინვალედ ჩაეშვებოდა.
როს ჰლოცულობდა, იმ სხივსა თურმე
თვის ღოცვანს მწირი ზედ დაურდენდა,
და ხორცთუსხმელი მზის სხივი იგი
უფლის ბრძანებით ზედ შეირჩენდა.
ეკრე ვიდოდნენ დღენი და წელნი,

გვრე უბიწოდ იგი სცხოვრებდა...
 და თვის სიწმინდეს ეოველდლე თურმე
 ამ სასწაულით შეიმოწმებდა.

VII

ერთხელ, საღამოს, ღოცვით დაღლილი,
 გადმოდგარიუო ზღუდის კარებსა
 და დაფიქრებით გადმოჰურებდა
 მწვანით დაფენილს მთისა კალთებსა.
 მზე გადახრილი ჯერ კიდევ სრულად
 მთისა გადაღმა არ დასულიუო
 და მთის წვერზედ, ვით ცეცხლის ბორბალი
 ირგვლივ სხივგამლით ანთებულიუო.
 ცისა ლაჟვარდი, ვით ნაკვერჩხალი,
 წითლად და ევითლად მზისგან ჰღუვოდა,
 და განმსჭვალული მისი ღრუბელი
 შორს ათას-ფერად სხივებში ჰთრთოდა.
 ამა უბიწო დიადის ხილვით

წარტევევნილ იქმნა განეუნებული
 და ვით ცხოველს ხატს ღვთის დიდებისას
 შესცქერდა მზესა განცვიფრებული.
 უეცრად ასტუდა რამ ნიაჲ-ქარი,
 დაჰბერა კლდეთა, ნაწრალთ და მღვიმეთ,
 და შეინჯარიდამ ვითა ვუძამი
 შავი ღრუბელი დაიძრა მძიმეთ.

VIII

დაიძრა მძლავრი, უზარმაზარი,
 ცაზედ განერთხო და გაიძალა,
 და იქ, თითქო მტერს შეეჯახაო,
 ჭექა-ქუხილით დაიგრიალა.
 შეირეა მთელი ცა და ქვეყანა
 იმა ჭექით და იმა ქუხილით,
 ცა აირია, დაბნელდა უცებ
 და წამოვიდა სეტყვა მსუილით.

ქუხვა და ჭეჭა, ელვა და სეტევა,
 არევ-დარევით ღრუბლების სრბოლა,
 ქართა, აწ გრიგლად რადმე ქცეულა,
 ზარით და ზათქით კლდეებში ქროლა,—
 ესე ეოველნი, ერთად რეულნი
 ჰგვანდნენ ცით ვლენილს რისხვას ღვთისასა,
 თითქო ღმერთი სჯის ქვეყანას ცოდვილს
 დღეს მას საშინელს განკითხვისასა.
 ამ დროს ის მწირი სენაჲში იყო,
 ცრემლით ალტობდა ღვთის-მშობლის ხატსა
 და ხელაპრობით ევედრებოდა
 წაწმედისაგან ქვეყნისა ხსნასა.

IX

უცებ მოესმა რაღაც კაცის ხმა...
 ეოცა ეს ხმა უჩვეუი მწირსა.
 ეური ათხოვა — და თითქო ვიღაც

ჭკივის, აქანის ზღუდისა ძირსა.

ეცა მსწრაფლ კარებს და გადიხედა...
ვიღაც კარის ჯაჭვს ზედ მოსდგომოდა,
და კით ურბა ვინმე, ღაღადების ხმით
შესაფერებელს ბინას ითხოვდა.

თუ აქა კაცის, რამ მოიყვანა
ამ დროს, ამ ღამეს ქვეუნიხა რღვნისას?
მხეციც, ნადირიც თვის ბუდეში ჰძრწის,
მორიდებული ამ რისხვას ღვთისას!

ჭკითხა, — „ვინა ხარ? კაცი, თუ მავნე,
აქ მოგზავნილი ეშმაკისაგან?“

— „კაცი ვარ, კაცი! მომეცი ბინა,
მიხსენ, ღვთის მადლსა, სიკვდილისაგან,
ვერ ჰხედაუ, ღამის ცა ჩამოიქცეს
და ზედ დაეცეს ჩუდამიწასა?
რა დროს კითხვას? შემიბრალე მე
და ნუ დამიჭერ ჭერსა, ბინასა“.

X

— „მართალი სთქვი შენ... თუ ხარ ძე კაცის,
 ცოდვაა გარეთ დაგტოვო ამ დროს;
 თუ მაცდური ხარ, სჩანს ღმერთს სწადიან
 მწირი ცოდვილი დღეს გამომცადოს.
 ამოვედ, ვინც ხარ! იუავენ ნება ღვთის!..
 ხელი ჩაუღლე ემაგ რეინის ჯაჭვს,
 ნუ შეშინდები... კიბუა იგი
 და ზედ რგოლები საფეხურად აქვს“.
 და იმ ბნელაში იგი წვალებით
 ავიდა მაღლა იმა ჯაჭვითა.
 მუნ დახვდა მწირი... რაა? ვინ არის?
 ვერ გაარჩია სიწუვდიადითა.
 — „გამომევე, ვინც ხარ! ბინას მოგცემ შენ,
 გაგიზიარებ ჩემს სენაკსა...
 სახლი ღვთისა... შენც შეგივრდომებს,
 შენებრ მასვეწარს მრავალსაც სხვასა“.
 წაუძღვა წინ და შევიდნენ სენაკს...

იქ უფრო, ვიდრე გარეთ, ბნელოდა,
 მხოლოდ კი ერთგან ღველუად ქცეული
 ცეცხლი ჩამქრალი ფერულ-ქვეშე ჰჩნდოდა.

XI

რა დედა-ღვთისამ ხენაკს შეუშვა
 და არ შერისხა იგი მოხუელი,
 გულში სთქვა მწირმა: პეა კაცისა
 და არა მავნე, ბოროტი ხული.
 სტუმარი იგი დანაცრულს ცეცხლსა
 ფიცხლავ მივარდა დაშრალი, ხველი,
 ღველუი გაქეა, ჩაუდა ცეცხლა-პირს
 და გაიწოდა სათბუნად ხელი.

— „უპ, უპ, რა ცივა!.. — სთქვა მან
 სტუმარმან: —

ლამის გავშემდე სიცვიისაგან!..“
 მწირს სმა ეოცა... ქალის სმას ჰგვანდა...
 შეერთა, შეშინდა ამა სმისაგან.

ნუთუ აწ ბედმა ქალის სახითა
 განსაცდელი რამ მას მოუვლინა?
 და ვითა ელვამ, ამისმა ფიქრმა
 გულში ზარცემით შწირს გაურბინა.
 მაგრამ იქნება ბედმა ეგე ჰქმნა
 მისდა საცდელად თვით უფლის ნებით!..
 და კისრად იდო, ვით ნება ღვთისა,
 ხასოებით და გულდამშვიდებით.

XII

— „შემა არა გაქვს? — ჰკითხა სტუმარმა: —
 მოიტა, ცეცხლი ავანთო ერთი,
 ხვალ თუნდა მთელს ზურგს მე ამოგიტან.
 ოღონდ დღეს გაუთბე, შენ შენი ღმერთი“..
 მეუდაბნოემ იქავ კუთხიდან
 მოზიდა შემა, ცეცხლი აანთო.
 რა გაძლიერდა, ცეცხლისა შუქმა
 ბნელი ხენაკი სინათლით მორთო.

12. ი. ჭავჭავაძე

ხოლო რა შუქი იმა ცეცხლისა
 ხტუმარს იქ მუდომელს ზედ მიეუინა,
 გახაოცარი რაღაც შევნება
 განდგეილს თვალ-წინ წარმოედგინა:
 ემაწვილი ქაღი, საუხე სიცოცხლით,
 საუხე შევნების ჟადოთი, გრძნებით,
 ნაზად, აბაუად ცეცხლა-პირს იჟდა,
 ვით მინდურის შუელი ეელმოღერებით.
 ემხითა მფრქვევსა მის შავსა თვალეზს
 თვით ცეცხლი სითბოს უცილებოდა ,
 მის ელფერთაგან თვით ცეცხლის შუქი,
 ვითა ძლეული, უკუ-ჭკრთებოდა.

XIII

თვით მაღლს ტრფობისას რომ მოესურვოს
 ხორცხსშულად ვლენა ოდესმე ქვეუნად,
 უკეთესს ხაზეს ვერ ინატრებდა

თავის სიცხოვლის გამომსახველად.
 მაშინაც ვინ სთქვას, — ვინ ვის აშვენებს,
 მადლი ამ სახეს, თუ სახე მადლსა!..
 თვით შური, მტრობა ვერ უპოვიდა
 ქალს მშვენიერსა ვერაფერს ნაკლსა.
 მის თვალთა ელვით, ღაწვთა შუქფენით,
 გულ-მკერდის რხევით ვინ არ ათრთოლდეს!..
 დახე მის ტუჩთა!.. თითქო თვით ტრფობას
 თვის ნახი კოცნა ზედ დარჩენოდეს..
 ვის არ მოიმხრობს, მოინადირებს
 ეოვლად ძლიერი მშვენიერება!..
 თქმულა — მხეციც კი გააუთრებული
 მის წინ დატბეხა და დაწუნარდება.
 და დაუწუნარდა ძალს შვენებისას
 იგი მწირიცა მწერალი, გულმშრალი,
 და უცოდველის გულის-ტკივილით
 ქალს შეაჩერა ტუვედქმნილი თვალი.

XIV

ბოლოს ჰკითხა მან: — „ვინა ხარ, შვილო?
 ამ უდაბნოში რამ მოგიყვანა?
 პერე ამ დროსა, როს ავდრისაგან
 ლამის წაირღვნას მთელი ქვეყანა?“
 — „მწყემსი ქალი ვარ... აქ მთის კალთებზედ
 ცხვარს ვაძოვებდი მამი-ჩემისას,
 ბალახმა ცხვარი ამოიტეუა
 და მეც ამოვეევი ფარასა ცხვრისას.
 ლამაზი იყო ამ დღის საღამო,
 რა-რიგ ჰმვენოდა მზე დამავალი!
 შევხედე თუ არ იმ მზეს, იმ ცასა,
 გაუმტერდი, ველარ მოვსსლიტე თვალი.
 ღვთის სახესავით გარს შექმოსხმული
 მთის წვერზედ დიდი მზე ბრწყინვალეება
 და საკვირველი ის სანახავი
 თვალთანა ერთად გულსა მტაცებდა.
 სულ დამავიწყდა მამის ნათქვამი:—

ნუ ენდობიო, შეიღო ამ მეინვარს,
 ნახავ, მზე ადგას, უცებ გაწერება
 და წამოხეთქავს ციღამ ნიაღვარს.

XV

„მაგრამ რას იზამ? მოდი, გულს უთხარ,—
 კარგ სანახავზე ნუ ხარ-თქო ხარბი!..
 მე იქ გავერთვი... მეინვარმა თურმე
 უცებ შეიკრა პრისსანედ წარბი.
 ცა მოიღრუბლა, წამს ჩამოხველდა,
 მთიდანა ცივი ავარდა ქარი,
 მოვინდომე ცხვრის გამობრუნება,
 გვიანდა, იუო, ვერ მოვასწარი.
 უცებ შემემთხვა იქავ ავდარი,
 სეტყვა ტყვიასებრ წამოუშინა,
 ცხვარი გამიფრთხო, ვერ მივეშველე,
 ბნელაში ფეხიც ვერ წავდგი წინა.
 მართლა, უნდობი ეოფილა ეს მთა!

უცებ სცოდნია ჩამობნელება,
 უცებ სამოთხეს ჯოჯოხეთად ჰქმნის,
 უცებ გიტებობს და უცებ აფორდება!
 ვიშ!.. რად გავტყვე მამის ნათქვამი!..
 ახია ჩემზე, რაც დამემართა!
 მამის ურჩსაო, გამიგონია,
 გზა თურმე არსად არ წარემართა.

XVI

„დავღუპე ცხვარი მე მამის ურჩმა,
 მე გავცემ ჰასუსს, ჩემი ბრალია!..
 მაგრამ შენვე სტყვი: განა წაუხვალ,
 რაც ფათურაჲდ მოსხვალის?
 ათთონ ცხვარს მაშინ როდი ვჩიოდი,
 მე მამა-ჩემი მეზრადლებოდა,
 მამის-ერთა ვარ, მამას ვუგუარვარ,
 ვწუხდი, რომ ჩემთვის შეწუხდებოდა.
 ცხვარი დავღუპე, — ეგ ერთად-ერთი

მამის სარჩო და საბადებელი,
 მაგრამ წარბსაც კი არ შეიხრიადა,
 ოღონდ ვენახე მე უვნებელი.
 ვიდრე სეტყვის ქვეშ ბნულაში სერზედ...
 ცა ქვეყნის დანთქმას თითქო ჰლამობდა,
 ჰჭექდა და ჰქუხდა... და ჩემთა ფეხ-ქვეშ
 თითონ მთის ძირიც იძროდა, ძრწოდა.
 რა მექნა ბეჩავს!.. საბრალო თავი
 ხად შემეფარა, გადამერჩინა?
 ვხტყვი, — აქავ დაერჩე და ბედს მიუენდო,
 თუ გაუბედო და წაუიღე შინა?

XVII

„დავრჩენილიყავ, მერე ვინ იცის,
 გაეაღწევდი-ღა ამ ღამეს ბედმავს?..
 წავსულიყავ და ამ ბნულაშია
 კლდე-ღრუში სადმე ჩავიჩხედი თავს... ..
 მაინც გაუბედე შინისკენ წასვლა,

ვსტევი, რაც მომივა, დე მომივიდეს!
თურმე ნუ იტევი, გზა ამრევია
და მოვსდგომივარ მონასტრის ზღუდეს..
ჯაჭვს ზედ წავაწედი... და მაშინ მივხვდი,
რომ აქ შეინვარის მონასტერია,
ისიც ვიცოდი მაში-ჩემისგან,
რომ მონასტერში ვილაც ბერია.
გახარებული გეძახდი დიდ ხანს,
შენ კი კარგა ხანს მე ხმა არ გაძე...
ვსტევი, — ვაიძე თუ ვერ გაუგონო
და აქ მომიხდეს ვათიო ღამე!..
მაგრამ მიბრალა ჩემმა გამჩენმა
და შენამდე ხმა ამოვაწვდინე...
ხსვა ხომ შენც იცდი... ღმერთმა გარჩინოს,
როგორც შენ მე დღეს გადამარჩინე“.

XVIII

— „მე ნუ მიმადლი, შვილო, შენს დახსნას,
ღმერთია ეველას მშველელი, მხსნელი...

ღვთით არ-განწირულს ეველგან წინ უძღვის
მისი მარჯვენა შემწუნარებელი“.

— „შენ კი ეშაჰი, მგონი, გეგონე“.

— „ნუ მიწეენ, შვილო, და ზურცა გიკვირს!..
შენვე სტყვი, სხვა ვინ მოხედავს ქვეყნით
ერთს დავიწყებულს და განდევილს მწირს!“

— „განა ქვეყნადა შენ არავინ გუაფს,
ან ძმა, ანუ და, ან ნათესავი?“

— „მუვანდნენ... და ეველას გამოვეთხოვე.
აქ მოველ და ღმერთს შევწირე თავი“.

— „მას აქეთ ბევრი წელიწადია?“

— „არ ვიცი“. — „როგორ?“ — „არ ვთვლი
წელთა-ხელას,

მოვშორდი, შვილო, წუთის-სოფელსა
და რაღას ვაქნევ იმის ქამთა-ცვლას!“

— „მოძორდი და აქ სულ მარტოკა ხარ?“

— „ვეგეთი არი, სჩანს, ნება ღვთისა“...

— „როგორ თუ ღვთისა? ღმერთს რაში უნდა ამ ეინულებში ეოფნა კაცისა?“

XIX

„ღმერთო, ნუ მიწეენ, ნურც შენ გამკიცხავ
მე უმეცარსა მეტის თქმისთვისა...

როცა აქ ცხვარი მიძოვებია

და შემისედავს მუინვარისთვისა,

მომგონებია მამის ნათქვამი,—

იქ, ეინულებში კაცი სცხოვრობსო,

სულისთვის სორცი გაუწირნია,

უწუთისოფლოდ მარტოკა სძლებსო,—

გამკვირვებია მე ეს ამბავი!...

მითქვამს: იქ ეოფნა რას არგებს სულსა?

განა სწეინს ღმერთს, რომ კაცი შეჭხარის

ქვეყანას, ღვთითვე დაბადებულსა?

ვფიქრობდი: ნეტა მამ რისთვის პორთო
 ესე ლამაზად წუთის-სოფელი?
 განა მისთვის, რომ ადამიანმა
 შეაჩვენოს და აიღოს ხელი?
 ეველაფერს უნდა გამოვეთხოვო,
 ჩემს ტოლს და სწორსა, ღვინს და ხინარულს?!
 ღმერთო, ნუ მიწევენ... ვერ ვიზამ მაგას!
 ადრე და მალე ვერ მოვიკლავ გულს!..“

XX

„ან შენ როგორ სძლებს უწუთისოფლოდ!
 მერე იცი კი რა-რიც ტყბილია!
 აჲ სიკვდილია, იჲ კი სიცოცხლე,
 აჲ ჭირია და იჲ კი ღვინია.
 ნუთუ თვისტომი, ტოლი და სწორი
 ეველა გულიდამ ამოგიღია?
 ნუთუ ნაღველი, დარდი და ჯავრი
 თან არავისი წამოგიღია,

არ გაგონდება არც მამა, დედა,
ან მძა, ანუ და, ან სახლი, კარი?
ნუთუ მის-დღეში არა გეოლია
მოკეთე, გულის შემატყუარი?!
როგორ მოშორდი?...“ — „რა გითხრა, შეილო?
ეველასე უფრო სული ტკბილია,
იგი ტევე არის წუთის-სოფლისა
და ეკ ეოველი მის ბორკილია“.
— „მაშ ვინც ქვეყნად ვართ, ეველა წავწელებით,
ველარ დაუისხნით ვერაფრით სულსა?“
— „ხსნა ეველგან არის... ხოლო გზა ხსნისა
ესეთი შერგო მე... უბედურსა...“

XXI

„უბედურსაო“?!.. და შწირსა უცეპ
გულს ელდა ეცა ამ სიტუვის თქმასედ...
ესეთი სიტუვა ხომ ჩივილია,
და ვით მოადგა იგი ენასედ?

„უბედურსაო“?!.. ეგ ხომ სიტყვაა
 გულის-ტყენის და სამდურავისა!
 ეგ ხომ სულთქმაა, აღმოკვნესაა
 ბედნიერების დამკარგავისა!..
 მან რა დაჰკარგა?.. ნუთუ არ ჰყოფნის,
 რომ მან დასძლია საწყუთროება,
 განდგა მისგან და აქ მოიპოვა
 სულის მშვიდობა და მეუღროება?
 ნუთუ დაკარგვად აწ მიიჩნია
 დამარხვა ხორცის, გულთქმის, ვნებისა,
 და არა ჰკმარის, რომ სულს დაუდგა
 წმინდა საუდარი უკვდავებისა?
 რა დაემართა? რა მოუვიდა?
 ნუთუ უჩივის აწ იგი ბედსა?
 ნუთუ აწ ჰნანობს ქვეყნის დათმობას
 და მუნათს რასმეს სდებს შემოქმედსა?

XXII

არ შეჰკადრებს ღმერთს იგი სამდურავს!
არ გასწირავს სულ შევედრებულსა!
ვით არ იკმარებს ღვთისა კურთხევას,
მასზედ გულუხვად მომადლებულსა!..
არა და არა!.. მაშ რამან სძლია
და ეს სიტყვა რამ ამოაგენსა?
მიმოიხედა თვის გარს საბრალომ,
თითქო მტერს ეძებს შემაცდენელსა.
არავინ იყო... ხოლო ცეცხლა-პირს
ქალს დაღალულსა მისძინებოდა,
და ცეცხლის შუქი მის ტურფა. სახეს,
ვით სუევარელსა, ზედ დაჰხაროდა.
საოცარ იყო მიძინებული
იგი სიტურფე, იგი მშვენება!..
თითქოს მის შექმნას ერთად ცდილანო
თვით სიუვარული და ნეტარება.
თითქო თვით მადლსა შვენებისასა

თუისი საუნჯე აქ დაჰბნევია
და ეშხსა, ვითა იადრანს ვარდზედ,
სული მის ღაწვზედ დაუღევია.

XXIII

და რა იხილა კვლავ იგი მწირმა,
დაუცხრა სული აქოთებული
და რაღაც ძალით ქალზე კვლავ დარჩა
თვალი ტყვექმნილი, გამტერებული.
რად შეემსჯვალა თვალი იმ სახეს?
ის სახე ატეობს, თუ ეოცება?
მორიდება ჰხურს და ნეტა თვალი
რად ეურჩება და არ ჰნებდება?!
დიდ-ხანს დასცქერდა... ნეტა რა სხივი
გულს ჩაუფინა ნელი და თბილი!..
ჰმრწის, მაგრამ იგი მრწოლა რად არის
ესოდენ აძო, ესოდენ ტბილი!
აქამდისაც სომ გული უძგერდა...

ესლა სულ სხვააა მის გულის ბგერა!..
 ესლა მის გული თითქო ებანს სცემს
 და ისმის ჩუმი. ებნის სიმთ ქღერა.
 როგორ იწამოს და რა დაარქვას
 ამ ჯერ არ-ცნობილს სიტკბოებასა?
 თუ ცოდვა არის, ეგრე რადა ჰგავს
 სულისთვის აღთქმულ უკვდავებასა?

XXIV

ფეხი წინ წადგა... არ იცის კი რად?
 ქალს კვლავ ეძინა ნეტარის ძილით,
 ძილში ჩაუღლილს ფიქრს, თუ ოცნებას
 ბაგე გაუპო ლალის ღიმილით.
 იმა ღიმილის გრძნეული ჯადო
 ზედ დასაკდომად კოცნას იწვევდა
 და იმა წვევის მაცდურებასა
 ზე-არსთა ძალიც ვერ გაუძლეებდა...
 და ვერ გაუძლო საწუაღმა მწირმაც...
 და დაიხარა თავი თუ არა,

უცებ გაშეშდა... ეჭა, წაწეშედა,
 ეს რა სურვილი გულს გაიტარა!..
 ნუთუ იძლია? არა და არა!..
 მის სასოება არ დაუძლურდეს
 და რაცა სწეურდა აქამდე მის სულს,
 იგივე უნდა ბოლომდის სწეურდეს!..
 არა და არა!.. არ აიერის მადლს,
 და სულს, ღვთისაგან უკვე მიჩნეულს,
 არ ანაცვალებს და არ დაუთმობს
 ხორცს, ესდენ ღვაწლით და ტანჯვით ძლეულს!

XXV

მაგრამ ეს რაა?.. „წაწეშდი თუ არა“!..
 ეს ვინ ჩასძახის ნიშნ-გეებით ეურში!
 „დაგძლიე თუ არ!..“ ეს ვინ გაჰკივის
 გახარებული იმის მკვდარ გულში
 ეს რა ჰსარხარებს! ეს რა დასცინის!
 ეს რა ხმა ისმის მის გარს ღხენისა!

მართლა ეგრეა, თუ ეველა ესე
 მხოლოდ ცდომას უერთა სმენისა!
 და შიშით, ზარით გარს მოიხედა...
 კვლავ არვინ იყო... ქალს კვლავ ეძინა...
 იდგა და უცებ ძრწოლით, კანკალით
 ზირქვე დაემხო ღვთის-მშობლის წინა.
 მით რა ეშველა?... იგივე ქენჯნაა,
 იგივე ძრწოლა, შიში და ზარი!
 რად არ დადგება, რად არა სცხრება
 იგი ნიშნ-გების წეუელთ ხარხარი!
 სული გულს იწვევს ღვთისა ვედრებად,
 გული სხვას ამბობს, არა ჰნებდება...
 ნუთუ ღვთის-მშობლის საფარველ-ქვეშეც
 წეუელი ხორცი არ დაწუნარდება!..

XXVI

ზე აიხედა... დედა-ღვთის ხატსა
 მავედრებელი შეჰმართა თვალი...
 და ვაი, წმინდა ღვთის-მშობლის ნაცვლად,

თვალ-წინ დაუდგა იგივე ქალი!
 ეს რა ეწვია? ამას რას ხედავს?
 ცხადია იგი, თუ აზრდილია?
 ნუთუ მის ცოდვით თვით წმინდა ხატი
 ამ ცოდვილ სახედ გარდაქმნილია?
 ნუთუ აწ ღმერთი ღირსად არ ჰხადის,
 რომ ღება-ღვთისა კვლავ ინახულოს
 და მის შეწევნით მისვე წინაშე
 ხორცხედ კვლავ ძლევა ისახწულოს?...
 პირჯვარი უნდა — ხელი არ ერჩის,
 ღოცვის თქმა უნდა — ენა ებძება,
 ხატის ხილება სწეურს და იგივე... იგივე...
 ქალი წეუელი თვალთ ელანდება!
 „აბა სძლიო!“ — და კვლავ ვიღაცამ
 გადიხარხარა იმის სენაკში...
 აწ იმა ხარხარს ვეღარ გაუძლო
 და როგორც გიჟი გაუარდა კარში.

XXVII

რიქრაჟი იუო და. თენდებოდა,
 ადურელიუო ციდამ ღრუბელი,
 ა დაწუნარებულს წუთის-სოფელსა
 ჯილს. ნიაჟი დაჰქროდა ნელი.
 ს ვინ ჰრბის, დამრწის? ეს ვინ ჰტანტალებს
 ამ კლდეებშია თმაბურმგნილი?
 უთუ მწირია?.. იგია, იგი,
 ითა სიკვდილი გაუითრებული.
 ჰა, მოვარდა, ზღუდის ჰირს დაღვა
 ა მწუერვალეებით უცქერს მთის წვერსა,
 იითქო იქიდამ გამოელისო
 ივის უკანახენელს ნუგემს და ბედსა.
 ზის ამოსვლასა ელოდებოდა...
 ად არ ამოდის? რად გვიანდება?
 აღმდე თვით ჯამი არარა იუო,
 ა ესლა წუთიც რად უძნელდება?..
 მოვიდა მზეც... მსწრაულ უკუ-იქცა,

შევარდა სენაკს გახარებული,
და კვლავ მზის სხივი იმავე სვეტად
ჰნახს სარკმლიდამ გადმოშვებული.

XXVIII

გულზედ მოემო... კვლავ სასოებით
ღედა-ღვთისასა მიაპერა თვალი,
კვლავ ჰნახს იგივე ცხოველი წატი
მადლით, ნუკემით გადმოშირალი.
არ შერიხსულა, ხჩანს, ჟერეთ ღვთისგან!..
და ღმერთს მადლობა ცრემლით შესწირა...
მივარდა ლოცვანს, დაურდო სხივზედ
და, ეჰა, სხივმა არ დაიჭირა!..
დაესხა რეტი, თვალი დაუბნელდა,
გაშრა, გაშეშდა ზარდაცემული,
ერთი საშინლად შეპბლავლა ღმერთსა
და იქავ სხივ-ქვეშ შტევა სული.

და იქ, სად წმინდანთ უდიდებით
 ღმერთი მსჯავრის და ჭეშმარიტების,
 იქ, სად უწირავთ უფლისა მიმართ
 მსხვერპლი ქებისა და ღაღადების,—
 აწ შორის ნანგრევთ და ნატამალთა
 მარტო ქარიღა დადის და ქშუის,
 და გამომფრთხალი ტეჟა-ქუსილით
 მუნამესვეწილი ნადირი ღმუის...

6 თებერვალი,
 1883 წ.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ილია ჭავჭავაძე —შესავალი წერილი
სარგის ცაიშვილისა.

5

ლ ე ძ ს ე ბ ი

ყვარლის მთებს	15
„დაე თუნდ მოგკვდე“	19
„ბფრი ვიტანჯე“	21
ელეგია	23
მუშა	25
ქართველ სტუდენტების სიმღერა	30
გაზაფხული	33
გ. აბხ...	34
რა ვაკეთეთ, რას ვშვრებოდით ანუ	
საქართველოს ისტორია მეცხრამეტე	
საუკუნისა	36
პასუხის პასუხი	46
ბაზალეთის ტბა	56

პ ო ე მ ე ბ ი

ანრდილი	61
ქართველის დედა	96
მეფე დიმიტრი თავდადებული	114
განდჯილი	163

Чавчавадзе Илья Григорьевич

СТИХИ И ПОЭМЫ

(На грузинском языке)

Издательство «Сабчота Сакартвело»

Тбилиси, Марджанишвили 5

1988 •

რედაქტორი ი. ქემერტელიძე

მხატვარი დ. დუნდუა

ტექ. რედაქტორი ვ. ჭიჭინაძე

კორექტორი მ. ხვედელიძე

გამომშვები ა. სააკაძე

გადაეცა წარმოებას 10.05.87; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 15.09.88; საბეჭდი ქაღალდი №1; 60×84/64; გარნიტურა გოგებაშვილი; ოფსეტური ბეჭდვა; პირ. საბეჭდი თაბახი 2,88; პირ. სალ. გატ 3,42; საალრ-სა-გამომც. თაბახი 4,16 ტირაჟი 5 000; შეკვ. № 1396

ფასი 4 მან.

გამომცემლობა საბჭოთა საქართველო

თბილისი, მარჯანიშვილის 5

ტექსტი აწყობილია წიგნის ფაბრიკაში ფოტოსამწყობო მანქანაზე მეგობრობის გამზირი № 7

საქ. წიგნის მოყვარულთა ნებაყოფლობითი საზოგადოების თბილისის ექსპერიმენტული საწარმოო კომბინატი.

თბილისი. კახეთის გზატკეცილი. რკინიგზის ჩიხი 20